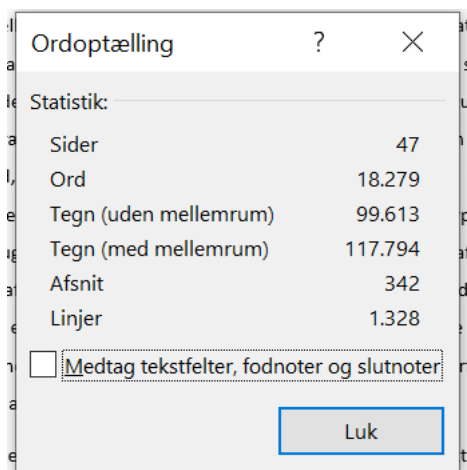

Hvornår politiets magtanvendelse bliver til vold

When the police's use of force turns into violence

Statistik:	
Sider	47
Ord	18.279
Tegn (uden mellemrum)	99.613
Tegn (med mellemrum)	117.794
Afsnit	342
Linjer	1.328

Medtag tekstfelter, fodnoter og slutnoter

Luk

Af Mathilde Brødsgaard

Vejleder: Lene Wachter Lentz

17-05-2023

Abstract

The purpose of this thesis is to investigate which factors are deciding in the decision of how a complaint about the police's use of force is treated when it is not obvious if it is a criminal case or a complaint. There are two different options for managing these types of cases: both types are investigated by The Independent Police Complaints Authority in preparation for either a trial in court or an administrative decision. Which type of treatment the case will sustain depends on if the case is an investigation of a criminal offense or a behavioural complaint.

To explore the dichotomy of these two types of cases several court cases and the legal texts that form the base for the Police Complaint Authority have been analysed. The analysed court cases have been compared to the administrative practice summarised in the yearly report published by the Police Complaints Authority. The publicised caselaw concerning this area are limited and the referenced cases in the Police Complaints Authority are only very briefly explained. The analysis and thereof drawn conclusions are conditioned by these limitations.

In the thesis several defining factors emphasised in the court decisions are analysed and compared to administrative practice to ascertain if it is the same factors that are considered by both authorities. The factors analysed are intention, the presence resistance, the means by which the force has been applied and if the use of force in the present circumstances were necessary and proper.

It is concluded that,

- that intention is a factor that is solely tried by the courts,
- that the courts and the Police Complaint Authority both put great importance into the presence of resistance,
- that the means of force is the deciding factor as to how a case should be treated, and
- that necessity and soundness of the means of force is a summation of the relation between the resistance and the means of force.

In each specific case, the means of power must not exceed the resistance administered to an excessive, but not specified degree. If that is the case, it can constitute a criminal offence. Does the means of power only exceed the resistance in a lesser degree, the case can be tried by the Police Complaints Authority as a behavioural complaint.

It is not possible to draw a clear distinction between the cases that requires criminal procedural treatment and those that only requires the administrative treatment. If the force used by the police is obviously unnecessary and unsound, then the case constitutes criminal charges. The presence of resistance affects the assessment of the obviously unnecessary and the somehow excessive use of force in a way that requires a case-to-case appraisal and does not lend itself to overall conclusions on state of applicable law.

The decisions made by the Police Complaints Authority cannot be tried by other instances. This raises doubts whether the procedure is in compliance with the European Human Rights Convention article 6 concerning fair trial and how cases concerning article 3 about torture, inhumane treatment and degrading treatment are treated by the Police Complaint Authority.

When the police's use of force turns into violence: by Mathilde Brødsgaard, 20105084

Aalborg University 2023

Indholdsfortegnelse

Problemformulering	1
1. Indledning.....	1
2. Metode	2
3. Den Uafhængige Politiklagemyndighed	4
3.1 Opbygning	4
3.1.1 Politiklagerådet og Politiklagemyndighedens ledelse	5
3.2 Ressort.....	5
3.3 Formålet med den nye politiklageordning	6
3.4 Politiklagemyndighedens funktion	6
3.4.1 Straffepoces.....	6
3.4.2 Adfærdsklageproces	7
3.4.3 Kort om notitsagsbehandling	12
3.5 Bevisbedømmelse	12
3.6 Politiklagemyndighedens årsberetning 2022	13
4. Domsanalyse	14
4.1 Forsæt.....	14
4.1.1 Sammenholdt administrativ praksis:.....	16
4.2 Aktiv og passiv modstand	17
4.2.1 Sammenholdt administrativ praksis.....	21
4.3 Magtudøvelsens middel	23
4.3.1 Politistav	23
4.3.2 Fysisk magt	25
4.3.3 Sammenholdt administrativ praksis.....	27
4.4 Nødværge og det nødvendige og forsvarlige	31
4.4.1 Sammenholdt administrativ praksis:.....	34
4.5. Delkonklusion: Lægges der vægt på de samme ting ved afgørelsen af dom contra adfærdsklagesag?35	
4.5.1 Problemet med retspraksis	35
4.5.2 Ligheder mellem rets- og administrativ praksis	35
4.5.3 Forskelle i rets- og administrativ praksis	36
5. Konklusion	38
6. Diskussion og perspektivering	42
6.1 Oplysningsgrundlaget	42
6.2 Forholdet til den Europæiske Menneskerettigheds Konvention i sagsbehandlingen.....	43

6.3 Forsætsvurdering.....	45
6.4 Magtanvendelsens omfang.....	46
Litteraturliste.....	48

Problemformulering

Undersøgelse af grænsefeltet mellem adfærdsklage og straffesag vedrørende politiets magtanvendelse

1. Indledning

I 2004 blev Politiloven¹ (PL) indført, hvorved der skete en kodificering af de retslige grundsætninger og diverse lovhjemmel, som indtil da udgjorde grundlaget for legaliteten af politiets virksomhed.²

Hvor politiets magtudøvelse tidligere fandtes hjemlet gennem straffelovens §13 og nødværge overvejelser, blev der da oprettet udførlig hjemmel for, hvornår og hvordan politiet kunne anvende magt ifølge §§ 15 og 16.

PL §15 indeholder nu en udtømmende opremsning af de tilfælde, hvor politiet må anvende magt og §16 fastlægger de betingelser der skal være opfyldt, og de overvejelser der skal medtages i den enkelte polititjenestemands skøn, før denne beslutter at anvende magt i en gældende situation.

I første punktum i §16 fastlægges det, at *politiets magtanvendelse skal være nødvendig og forsvarlig*. Nødvendig og forsvarlig er også betingelser for straffrihed efter STRFL §13, og illustrerer, hvilke overvejelser der har ligget til grund, for politiets magtanvendelse efter politiloven.

Der er ikke i PL §15 noget krav om, at der inden magtanvendelsen er forsøgt brug af andre mindre indgribende midler, men efter §16 skal magtanvendelsen være proportional i forhold til situationen, jf. stk. 1, og skal udføres så skånsomt som muligt, jf. stk. 2. Dette er udtryk for den praktiske anvendelse af *mindstemiddel-princippet*, hvorefter det er det mindst indgribende middel, der vurderes at være effektiv i den givne situation, der skal gøres anvendelse af.³

Dette princip findes udtrykt i blandt andet i U1921.400Ø, hvor de tiltalte polititjenestemænd kritiseres for ikke først at have søgt at kontakte politistationen med formål at indhente assistance, eller at nedtrappe den før opstartede magtanvendelse før de selv gav sig i kast med at gøre brug af deres politistav. Dommens afgørelse er et udtryk for, at det anvendte magtmiddel ikke fandtes at være det mindst indgribende effektive middel i den givne situation.

Nærmere regulering af de enkelte autoriserede magtmidler findes i §§ 17 til 20 a, dog med undtagelse af fysisk magt, som ses reguleret af §§ 15 og 16. Af §§17 til 20 a er der i den enkelte bestemmelse for hvert

¹ lov nr. 444 af 9. juni af 2004 om politiets virksomhed

² Fx forhenværende retsplejelov §108

³ Henricson: Politiloven med kommentarer s. 176

magtmiddel angivet under hvilke forhold midlet må anvendes, fx ved hvilken grad af modstand eller ved hvilken form for fare, der er i situationen.

En lovlig magtanvendelse skal altså opfylde kravene angivet i PL §§15 og 16. Gør den ikke det, kan der være tale om vold, jf. STRFL §244.

Der ligger en forsætvurdering til grund for afgørelse af denne type sager. Der kan skelnes mellem forsæt til magtanvendelsen og forsæt til dennes følger. Den gradvise overgang mellem direkte forsæt og simpel uagtsomhed kan have betydning, i forhold til i hvilken grad den tiltalte eller indklagede må tilregnes en vis grad af sandsynligheds- og eventualitetsforsæt.⁴

Dette speciale omhandler politiets magtanvendelse, når denne giver anledning til en klage eller anmeldelse om vold, og specifikt på det grænsefelt, hvor det ikke er åbenbart efter hvilken proces, sagen skal behandles; hvad er grundlæggende forskellen på en sag, der afgøres som adfærdsklagesag og en straffesag, der prøves ved retten? Hvad er forskellen på den magtudøvelse, der ligger til grund for en straffesag og den der "kun" kræver behandling som en adfærdsklage? Derudover undersøges hvilke faktorer, der ligger til grund for afgørelsen af begge sagstyper, for at undersøge om rets- og administrativ praksis lægger den samme vurdering til grund for endelig afgørelse.

Det er ikke begrebet "politivold", der behandles. Dette begreb er svært at definere, da det har forskellige definitioner inden for forskellige akademiske områder. Den juridiske definition af politivold, som Ib Henricson fastlægger den, indebærer en handling, der er omfattet af straffelovens definition af vold, der ikke er omfattet af bestemmelserne for lovlig magtanvendelse, der ikke kan omfattes af en straffrihedsgrund efter straffeloven, og hvor den handlende polititjenestemand er bevidst om omstændighederne, og har forsæt til handlingen, som den udøves.⁵ Fokus for dette speciale er skellet mellem den kritisable magtanvendelse og vold efter STRFL §244, hvorfor politivold ikke søges yderligere defineret her.

2. Metode

I dette speciale er gjort brug af den retsdogmatiske metode. Der er gjort brug af fortolkning af hjemmel, herunder ordlyd- og formålsfortolkning, samt analyse af retspraksis for at fastlægge gældende ret.

Ved brug af ordlydsfortolkning og formålsfortolkning er der undersøgt hjemmel for Den Uafhængige Politiklagemyndigheds (PKM) funktion, i henhold til retsplejeloven, og for politiets magtudøvelse efter politilo-

⁴ Se Thomas Elholm m.fl.: Kommenteret straffelov – Almindelig del, s. 222ff

⁵ Henricson: Politiret, s. 814ff.

ven. Desuden er et udvalg af domme brugt til at redegøre for gældende ret. Betænkning nr. 1507 af 2009 er anvendt som grundlag for redegørelsen af PKM's formål og virke.

De domme, der ligger til grund for dette speciale, opfylder følgende inklusionskriterier: Der er tale om en straffesag eller erstatnings sag. Målet for denne sag har været en polititjenestemand, der har gjort brug af en magtanvendelse, der i situationen har været så indgribende, at det har givet anledning til en nærmere undersøgelse af forholdet, med efterfølgende straffesag eller erstatnings sag til følge. Ydermere er udvalget af domme reduceret ved, at sager omhandlende brug af skydevåben eller vold efter straffelovens § 245 er ekskluderet, da fokus for opgaven har været på det snævre område mellem simpel vold og den lovlige magtanvendelse, og grænsfeltet mellem disse hvor den kritisable magtanvendelse gradbøjes.

Der er fraveget fra den retsdogmatiske metode for at redegøre for PKM's administrative praksis. Denne redegørelse er gjort ud fra de refererede sager, der fremgår af den årlige beretning, der offentliggøres af PKM. PKM og Bevismiddeltilsynet afgiver en årlig beretning om deres virksomhed, der offentliggøres, jf. RPL §118 f. I denne beretning refereres et udvalg af årets afgørelser. Da adfærdsklagesagerne er fremlagt som korte referater, vil den følgende analyse på dette grundlag ske på den præmis, at den fulde fremlæggelse af sag og begrundelse for afgørelse ikke har været tilgængelig. Beretningerne er for en enkelt sags vedkommende suppleret med oplysning fra Rigspolitiets Disciplinærresumé fra 2015. Disciplinærsager er et arbejdsretsligt område, og dokumentet i sig selv indeholder ingen indflydelse over eller udtryk for gældende ret, men bruges alene til at supplere sagsoplysningen.

Praksis omkring notits sagsbehandling af adfærdsklagesager efter RPL § 1019 k, er ikke medtaget i denne fremlæggelse, da der ikke offentliggøres noget om denne sagstype i den årlige beretning.

Begrebet adfærdsklager blev defineret i Justitsministeriets vejl. nr. 7 af 18. januar 1982, hvor 4 sagsgrupper angav de typiske klagepunkter. I dette speciale er det adfærdsklager efter punkt a) om vold og hårdhændet behandling, der vil være fokuspunkt.

Rigsadvokatens meddelelse nr. 9 af 1994 er brugt til at fastlægge en definition af passiv og aktiv modstand, som disse bruges i politilovens kapitel 4.

PKM's årlige beretninger indeholder ikke kun referater af årets adfærdsklagesager, men også referater af de straffesager, der er behandlet efter RPL kapitel 93 c. Disse straffesager er brugt til at klarlægge den gældende ret. Nogle af disse sager har været prøvet for retten, fx DUP-2014-311-0342 der korresponderer til TfK2016.1441V, men det har ikke været muligt at finde publicerede domme, vedrørende sager, der på

samme måde er behandlet ved PKM.⁶ Der er søgt aktindsigt ved statsadvokaterne henholdsvis i København og Viborg i de utrykte domme, der har været afsagt på de af PKM efterforskede sager, men der er givet afslag på disse aktindsigter.

Til forståelse af de af politiet anvendte magtanvendelsesteknikker er gjort brug af skrivelsen "Politiets principper for Magtanvendelse og konflikthåndtering".⁷ Dette dokument har ingen juridisk vægt, men er anvendt til at give en forståelse af, hvilken baggrund politiet har, når de gør brug af magt i de forskellige situationer.

3. Den Uafhængige Politiklagemyndighed

Den Uafhængige Politiklagemyndighed blev oprettet ved vedtagelse af ændringslov nr. 404 af 21. april 2010.

Denne lov blev indført på baggrund af en betænkning, der blev udført på justitsministeriets opfordring.⁸

3.1 Opbygning

PKM's opbygning er reguleret i RPL §§118-118 f. Myndigheden er selvstændig og uafhængig og ledes af Politiklagerådet og en direktør, jf. RPL §118 stk. 1 og 3. Dens formål er at efterforske og behandle adfærdsklager mod, og sager om strafferetlige forhold begået af, politipersonale og andet personale ved politiet og i anklagemyndigheden, jf. §118, stk. 2. Politiklagerådet er myndighedens øverste ledelse, jf. RPL §118 b, og sammensætningen af dette er reguleret i §118 c.

Ved ikrafttræden af lov nr. 1172 af 8. juni 2021 blev PKM suppleret af Bevistilsynet, som ikke vil blive nærmere behandlet i dette speciale.

PKM beskæftiger flere efterforskere. I betænkning 1507 fra 2009 bemærkedes det, at efterforskning af straffesager mod politipersonel under den da gældende klageordning blev udført af statsadvokaturerne, hvor man ikke havde efterforskere ansat, jf. s. 184. Efter den nye klageordning tæller den samlede stab ca. 40 medarbejdere, fordelt på jurister og andre akademikere, kontoransatte og efterforskere.⁹

⁶ DUP-2014-311-0342 er refereret i PKM-årsberetning 2015, s. 32

⁷ Bilag 1

⁸ Bet. 1507/2009

⁹ PKM-beretning 2022, Artikel: 10 år med Politiklagemyndigheden, s. 9

3.1.1 Politiklagerrådet og Politiklagemyndighedens ledelse

Politiklagerrådet er PKM's øverste ledelse, og besidder som dette det overordnede ansvar for myndigheden, jf. RPL §118 a. Rådet består af en formand, en landsdommer, og fem medlemmer, jf. §118 c, stk. 1. Dette råd opfylder det læge element, som tidligere bestod i de lokale politiklagenævn.¹⁰ Rådet har frie muligheder for at fastsætte sin forretningsordning og fastlægger arbejdsfordelingen mellem rådet og direktøren, samt udstikker de retningslinjer for praksis, der ligger til grund for PKM's behandling, under ledelse af denne, jf. §118 e, jf. §118 d, stk. 1, 2. pkt.

Som det fremgår af de årlige beretninger, har Politiklagerrådet hvert år særlige fokusområder. I 2022 har et af disse områder været politiets magtanvendelse.¹¹ I artiklen "Politiets Magtanvendelse" skrives det, at myndigheden selv er bevidste om, at det kræver en konkret vurdering af enhver sag omhandlende politiets magtanvendelse, før det kan bestemmes, efter hvilken proces, sagen skal behandles. Efter myndighedens egne ord i artiklen, vedrører ca. halvdelen af de modtagne adfærdsklagesager magtanvendelser.

3.2 Ressort

PKM's ressort er fastsat i RPL kapitel 93 b og 93 c. Kapitel 93 b omhandler adfærdsklager og kapitel 93 c straffesager.

Et område, som PKM ikke behandler, er klager over politiets dispositioner. En undtagelse til dette er, hvis der er nær forbindelse mellem en dispositionsklage og en adfærdsklage, som skal behandles ved PKM, jf. §1018 q.

Den af politiklageordningen omfattede persongruppe er hovedsageligt politipersonale i tjeneste, men med ikrafttrædelse af lov nr. 1172 af 8. juni 2021 blev denne kreds udvidet til at inkludere "andet personale i politiet og anklagemyndigheden, som varetager politimæssige opgaver eller opgaver, der relaterer sig til retshåndhævelse og strafforfølgning", jf. RPL §§1019 stk. 1 og 1020 stk. 1.

Ved ændringslov 2018-06-08 nr. 708 blev RPL §§1019 r og 1020 m indsat i retsplejeloven. Her udvidedes PKM's undersøgelses- og efterforskningskompetencer til at omfatte sager angående adfærd udvist og strafbare forhold begået af forsvarspersonel, når dette sker i forbindelse med, at de bistår politiets virksomhed, jf. RPL §1019 r, stk. 1, jf. PL §§24 a-24 d. Der er meget begrænset praksis fra dette område, der ikke nærmere behandles.¹²

¹⁰ Bet. 1507/2009, s. 205

¹¹ PKM-årsberetning 2022, s.4 og 16ff

¹² 311-510-20, hvor efterforskningen blev indstillet af statsadvokaten, PKM-årsberetning 2020 s. 24

Personkredsen, der er omfattet af PKM's beføjelser, tolkes i praksis vidt, så også politielever indgår.¹³

3.3 Formålet med den nye politiklageordning

Politiklagemyndigheden blev skabt på baggrund af betænkning nr. 1507 fra 2009, der på JM's opfordring udfærdigede en evaluering af den gældende klageordning og kom med et forslag til en ny. Dette skete efter flere sager med stor mediebevågenhed, som medførte kritik af den gældende ordning, specielt angående utilstrækkelig uafhængighed og lange sagsbehandlingstider.¹⁴

Formålet med denne evaluering var en vurdering af den eksisterende klageordning, og om det var nødvendigt at ændre eller indføre en ny ordning for at øge offentlighedens tillid til systemet.¹⁵

Det blev i betænkningen konkluderet, at den hidtidige klageordning var velfungerende, men at en ny selvstændig klagemyndighed med større uafhængighed fra det eksisterende system ville øge befolkningens tillid til, at sager om politiet ville blive behandlet sagligt, jf. s. 19.

3.4 Politiklagemyndighedens funktion

Politiklagemyndighedens arbejdsproces er tosporet: adfærdsklagesager oplyses og behandles administrativt efter reglerne i RPL, kapitel 93 b og straffesager efterforskes efter reglerne i kapitel 93 c.

3.4.1 Straffeprocessen

PKM behandler straffesager mod politipersonale med flere. Dette er reguleret i RPL, kapitel 93 c.

Tiltalekompetencen ligger, som den gjorde under den tidligere ordning, hos statsadvokaten, jf. §§1020 d og 1020 e. Der blev i betænkningen fra 2009 ikke fundet årsag til at kritisere den hidtidige tiltalepraksis, og der indsættes som sikkerhed mod kritik af for stor tæthed mellem anklagemyndigheden og politipersonale, at sager kun må behandles af chargedede medarbejdere og ved mulighed for inhabilitet, skal sagen behandles ved den anden statsadvokat jf. s. 183 og 209f.

PKM behandler sager på baggrund af tilgåede anmeldelser, jf. §1020, 1. pkt., og på eget initiativ, når der er rimelig formodning om, at et strafbart forhold omfattet af offentlig påtale er begået af en af personkredsen

¹³ 311-13-17, hvor en politiskoleelev ved byretten blev dømt for vold, for at have slået en medstuderende, PKM-årsberetning 2017, s. 23

¹⁴ Fx U2011.251H, U2008.1299Ø

¹⁵ Udvalgets kommissorium, bet. 1507/2009 s. 9ff

omfattet i tjeneste, jf. §1020 a, stk. 1. Dette er de samme betingelser, der er for politiets efterforskning efter RPL §742, stk. 2.

Efter §1020 a, stk. 2 er bestemt, at PKM skal efterforske i såkaldte "Udrykningssager", sager hvor borger er kommet alvorligt til skade eller er afgået ved døden. Disse sager er ikke behandlet yderligere i dette speciale, da graden af skade, hvis der er tale om forsætlig vold, ofte er af så alvorlig grad, at det ikke kan indeholdes i STRFL §244.

Under efterforskningen har PKM de samme beføjelser som politiet, dog med den begrænsning, at det er statsadvokaten, der har myndighed til at stoppe en påbegyndt efterforskning, jf. §1020 c, stk. 1, jf. §1020 d, stk. 3, jf. §749, stk. 2.

Efterforskningen foretages af PKM, men med mulighed for bistand af Rigspolitiet, jf. §1020 c, stk. 2. Derudover har politiet mulighed for at udføre uopsættelige efterforskningskridt, der dog skal underrettes til PKM hurtigst muligt, jf. §1020 c, stk. 3.

3.4.2 Adfærdsklageproces

Politiklagemyndighedens andet område er behandling af adfærdsklagesager mod politipersonale. Dette er reguleret i RPL, kapitel 93 b.

Det er PKM der undersøger og træffer afgørelse i adfærdsklagesagerne, jf. §1019, stk. 1. Som ved efterforskning efter kapitel 93 c kan Rigspolitiet bistå og det lokale politi udføre uopsættelige efterforskningskridt, jf. §1019, stk. 2 og 3.¹⁶ Myndigheden behandler indgivne klager men kan også selv starte undersøgelser, jf. §§ 1019 a og 1019 b. Er en klage fremsat for politiet, skal den fremsendes til PKM uden sagsbehandling ved politiet, medmindre det findes at sagen er egnet til notitssagsbehandling, jf. bemærkningerne til §1019 a, stk. 1.

PKM skal belyse sagen, og kan derfor hente information ved politiet og anklagemyndigheden samt forklaring af klager og indklagede og eventuelle vidner, jf. §1019 c. For indklagede gælder, som efter RPL §171, stk. 1, et forbud mod selvinkriminering, jf. §1019 g, stk. 1, som udvides til også at omfatte risiko for pådragelse af disciplinæransvar. Klager har ret til at udtale sig om sagen, jf. §1019 e.

Efter PKM's ønske kan det bestemmes, at forklaring skal ske indenretligt, jf. §1019 h, i hvilket tilfælde både klager og indklagede beskikkes advokat, jf. §1019 j, stk. 1.

¹⁶ I bemærkningen fremhæves Nationalt Efterforskningscenter og Rejseholdet som mulighed efter stk. 2, mens politiets efterforskningskridt efter stk. 3 er tænkt for at forebygge bevistab, betænk. S.231

PKM har efter §1019 d mulighed for at afvise klagen, hvis den findes grundløs, jf. §1019 d. Anden afslutning af en adfærdsklagesag er reguleret i §§1019 l og 1019 m. §1019 l omhandler tilfælde, hvor sagen findes at kunne danne grundlag for en strafferetlig behandling efter RPL, kapitel 93 c eller skal undersøges nærmere af en undersøgelseskommission eller granskningskommission, jf. §1019 l, stk. 1, nr. 1-3. §1019 m omhandler PKM's afgørelser. PKM træffer den endelige afgørelse; denne kan ikke prøves af anden administrativ myndighed, jf. §1019 m, 2. pkt., eller kræves prøvet af Politiklgerådet, jf. bemærkningerne til §1019 m.

Selv om dispositionsklager ikke indgår i PKM's regi, kan en sådan undersøges og behandles ved PKM, hvis der er nær og naturlig sammenhæng mellem dispositionsklagen og en adfærdsklage, som PKM skal behandle, jf. §1019 q. Det blev i Betænkning 1507/2009 overvejet, om dispositionsklagebehandlingen skulle flyttes til den nye klageordning, men dette blev ikke fundet hensigtsmæssigt, jf. betænkningens kapitel 10.

Afgørelse i en adfærdsklagesag kan ikke prøves af anden myndighed, jf. RPL §1019 m, 2. pkt. Udvalget fandt i bet. 1507/2009 ikke, at det var nødvendigt at oprette en klageadgang for disse afgørelser, jf. bet. afsnit 13.4.2.¹⁷ Dette begrundes i den samlede konstruktion af det foreslåede Politiklgeråd og dets funktion.

3.4.2.1 De kritisable adfærdsklagesager

Der foreligger ikke en entydig formulering i sagsreferaterne, der tilkendegiver en retlinet praksis ved PKM, men på baggrund af de i årsberetningerne publicerede begrundelserne findes flere afgørelser at være en vurdering af, hvordan den påklagede magtanvendelse har været i strid med politilovens § 16, stk. 1 og 2. Efter denne bestemmelse skal magtanvendelsen være proportionel, nødvendig og forsvarlig.

Begrundelsen for, at magtanvendelsen findes ikke at have været nødvendig, kan være, at situationen før magtanvendelsen var under kontrol, eller at magtanvendelsen skete uden fysisk provokation.

Et eksempel på, at magtanvendelsen var kritisabel, da situationen var under kontrol, er DUP-2012-331-0539.¹⁸ Her blev en borger, A, anholdt efter at have været "oppe at slås" med en dørmænd. En politiassistent, P, blev kritiseret af PKM for dennes brug af peberspray og atemi-tryk mod borgeren, A. Magtanvendelsen, der var dokumenteret på videoovervågning, skete mod A, da denne var belagt med håndjern og var faldet til ro, og imens der befandt sig op mod 7 dørmænd og 2 polititjenestemænd i nærheden. Brug af peberspray er reguleret i PL §20a. Herefter kan peberspray bruges for at afværge et påbegyndt eller overhængende angreb, jf. stk. 1, nr. 1-4, men da den fysiske konflikt mellem A og den pågældende dørmænd på dette tidspunkt var forbi, kan brugen af peberspray ikke hjemles heri. Alternativ hjemmel findes i stk. 1, nr. 5

¹⁷ Bet. 1507/2009 s. 208

¹⁸ PKM-årsberetning 2012, s. 25

og 6, hvorefter peberspray kan bruges til gennemførelse af tjenestehandling, hvis der foreligger aktiv modstand eller passiv modstand, hvis handling er uopsættelig. Ud fra referatet er det svært at udlede, hvad formålet med magtanvendelsen var, og hvorvidt A ydede modstand op til denne, men anvendelsen af pebersprays blev fundet kritisabelt af PKM, hvorfor denne del af den samlede magtanvendelse ikke blev fuldt ud legitimeret i disse bestemmelser.

Angående atemi-trykket, reguleres brug af fysisk magt efter hovedreglerne i §§15 og 16. PKM lagde her vægt på, at magtanvendelsens manglende nødvendighed beroede på, at der var forstærkninger til stede, og at A var belagt håndjern og faldet til ro, hvorfor trykket i forening med brugen af peberspray, måtte være udtryk for en overskridelse af §16, stk. 1, 1. pkt.

Som eksempel på en sag, hvor den kritisable magtanvendelse skete uden fysisk provokation, er DUP-2015-331-1862.¹⁹ Her gjorde polititjenestemand, P, brug af atemi-tryk, da denne skulle lede anholdte, K, ud af patruljevognen. K havde siddet på bagsædet iført håndjern, og havde under transport til politigården været højlydt og råbende i sin tale. P forklarede, at trykket blev brugt, da han blev bange for, at K ville gøre udfald med sit hoved, da hun "havde et meget vildt udtryk i øjnene". Trykket blev fastholdt, da K væltede tilbage på bagsædet.

PKM fandt ikke efter P's forklaring, at der var belæg for magtanvendelsen, bl.a. da K ikke havde været fysisk udfarende. Efter PL §15 nr. 1, kan magt anvendes for at forebygge og afværge fare for enkeltpersons sikkerhed. På baggrund af P's subjektive opfattelse af situationen, kan magtanvendelse være hjemlet i denne bestemmelse. PKM fandt anderledes, da de lagde vægt på, at K var i håndjern, at der var flere polititjenestemænd til stede, og at K ikke forud var anmodet om at forlade patruljevognen.

På baggrund af PKM's forklaring må det konkluderes, at de ikke fandt tilstedeværelse af det overhængende angreb, som P oplevede. PKM bemærkede også, at magtanvendelsens form, "atemi-trykket", ikke havde været forsvarligt eller nødvendigt i situationen. Nødvendigheden af det konkrete indgreb, måtte således konkluderes at udeblive, før K havde haft mulighed for at modsætte sig at forlade vognen.

Et eksempel, hvor den brugte magtanvendelse ikke var forsvarlig, findes i 331-677-20.²⁰ Magtanvendelsen var også i denne unødvendig. En polititjenestemand, P, havde under en politiforretning foretaget en nedtagning af en borger, B. B var forud for nedtagningen blevet belagt med håndjern, og havde derfor ikke mulighed for at tage fra i faldet, hvilket øgede risikoen for skade. PKM fandt, at den samlede magtanvendelse

¹⁹ PKM-årsberetning 2015, s. 23

²⁰ PKM-årsberetning 2021, s. 29

var i strid med PL § 16's betingelser. Magtanvendelsen var unødvendig og uforsvarlig og heller ikke så skån-
som, som omstændighederne tillod, § 16, stk. 1 og 2.

I 331-214-18 fandt PKM magtanvendelsen uproportional og polititjenestemandens, P, udtalelser uhensigts-
mæssig.²¹ PKM udtalte kritik af situationen, hvor der i forbindelse med et færdselsuheld opstod diskussion
mellem P og borger (B), der efter referatet var kommet til for at tilbyde sin hjælp. B havde indtil konflikten
stået cirka 50 meter væk. P lagde efter den korte diskussion B på jorden og smertepåvirkede ham med et
tryk bag øret, der efter beskrivelsen kan have haft karakter af et atemi-tryk. Denne magtanvendelse, fandt
PKM, i situationen var uproportional.

Som det fremgår af referatet, er det ikke oplyst, hvad diskussionen mellem P og B omhandlede. P's brug af
magt skal hjemles i politilovens § 15, nr. 1 til 6. På baggrund af det i referatet oplyste er det ikke klart, hvor-
dan P i øjeblikket legitimerede sin magtanvendelse.

Kravet om proportionalitet efter §16, er beskrevet som "... med midler og i en udstrækning, der står i rime-
ligt forhold til den interesse, der søges beskyttet.". Magtanvendelsens middel har i denne situation været
fysisk magt, udtrykt ved at lægge B på jorden og smertepåvirke denne. Da PKM finder at magtanvendelsen
var uproportional, må dette være et udtryk for, at det ikke var et rimeligt indgreb i forhold til beskyttelsesin-
teressen.

Et andet eksempel på uproportional magtanvendelse findes i 331-364-19, hvor en borger, B, belagt med
håndjern og liggende på gulvet, fik sit hoved slået ned i gulvet af polititjenestemand, P, der derudover havde
lagt sig oven på B.²² Da B på dette tidspunkt var under fuld kontrol, lå på gulvet i lagt håndjern, og 2 andre
polititjenestemænd befandt sig i nærheden, fandt PKM at magtanvendelsen i denne situation var upropor-
tional.

Særdeles kritisabelt

Graden af kritik, der udtales af PKM i en given sag følger de retningslinjer, Rigsadvokaten udstak i 2000.²³
Med denne skrivelse blev sproget i afgørelserne standardiseret.

Politiklagemyndigheden har herefter følgende muligheder ved afgørelse af adfærdsklagesager:

- klagen afvises
- indklagede handlede beklageligt/uhensigtsmæssigt, men der er ikke belæg for at udtale kritik
- indklagede handlede kritisabelt

²¹ PKM-årsberetning 2019, s. 38

²² PKM-årsberetning 2020, s. 27

²³ Cirkulæreskrivelse af 30. maj 2000; Bet. 1507/2009, bilag 6, s. 271

- indklagede handlede meget kritisabelt
- indklagede handlede særdeles kritisabelt

Den stærkeste kritik Politiklagemyndigheden kan udtale er herefter ”særdeles kritisabel”. Af den publicerede administrative praksis, der er omfattet i dette speciales inklusionskriterier, findes der kun 4 sager – et tyndt grundlag for en konklusion, men knap nok til at der kan anes et mønster. Kritikken i disse sager var enten møntet på en samlet adfærd, i.e. sprog, opførsel og magtanvendelse i forening, eller på en uproportional magtanvendelse.

Samlet adfærd

I de to sager, hvor det var den samlede adfærd, der var grundlag til kritikken, DUP-2012-331-0083 og DUP-2015-331-1639, var polititjenestemanden spirituspåvirket henholdsvis aggressiv i sin opførsel mod en større skare borgere.²⁴ Magtanvendelsen, som den er beskrevet i referaterne for disse sager, har ikke været det hovedsagelige punkt i klagen, og har været af beskeden beskaffenhed.

Uproportional magtanvendelse

I de to sager, hvor kritikken blev udtalt på grund af en uproportional magtanvendelse er selve magtanvendelsen hovedforholdet. I DUP-2013-316-0220 forårsagede en polititjenestemand, P1, at en cykelrytter styrtede, da han ville påtale denne og to andres brud på færdselsloven.²⁵ I DUP-2014-331-1495 medførte en polititjenestemands, P2, atemi-tryk at en yngre kvinde af spinkel bygning blev delvis lammet i højre side af ansigtet i flere måneder, da hun var blevet anholdt for ”en mindre alvorlig forseelse”.²⁶

Konsekvenserne af polititjenestemændenes magtanvendelse, var ikke i samme grad forventelige. Da P1 enten greb fat i eller ramte cykelrytteren i høj fart, forårsagede han, at denne væltede hårdt. Cykelrytteren kom i høj fart, hvorfor effekten af et greb eller slag kan medføre uventede og ukontrollerede følger på grund af rytterens momentum. P2 greb først fat i den anholdte kvindes hår og derefter smertepåvirkede han hende med et atemi-tryk bag hendes øre. Atemi-tryk undervises på Politiskolen og effekten svinger efter hvor godt trykket udføres.²⁷ En delvis lammelse er at dømme ud fra den publicerede praksis ikke en typisk følge af et sådant tryk.

De to sager adskiller sig ved, hvordan magtanvendelsen er kritisabel. I DUP-2013-316-0220 var magtanvendelsen farlig, da den skabte usikkerhed om, hvordan situationen ville udvikle sig. Sagen var først behandlet

²⁴ DUP-2012-331-0083, PKM Årsberetning 2012, s. 25; DUP-2015-331-1639, PKM Årsberetning 2015, s. 26

²⁵ PKM-årsberetning 2015, s. 27

²⁶ PKM-årsberetning 2015, s. 26

²⁷ Bilag 3: Politiets principper for magtanvendelse og konflikthåndtering – 2022, s. 58

som straffesag efter RPL, kapitel 93 c, men P1 blev ved byretten frifundet for §244-vold, subsidiært fareforvoldelse efter STRFL §252, stk. 1. Derefter behandlede PKM sagen som adfærdsklage.

I DUP-2014-331-1495 havde et normalt brugt magtmiddel uventede følger. Her lagde PKM vægt på, at den af anholdte udøvede modstand bestod i at støje, stritte imod og forsøg på at flygte. Anholdte var fysisk mindre, ikke truende eller voldelig i sin adfærd og derudover iført håndjern på ryggen. P2 var til stede med tre andre polititjenestemænd.

3.4.3 Kort om notitssagsbehandling

I RPL, kapitel 93 b, er der mulighed for, at klager over politiets adfærd kan afsluttes ved en notitssagsbehandling, jf. §1019 k, stk. 1, 1. pkt. Her kan sagen afsluttes efter, at klager og en leder i politiet eller anklagemyndigheden holder en samtale om det påklagede forhold. Denne sagsbehandlingstype kan kun anvendes, såfremt klager er indforstået, jf. stk. 1, 2. pkt. PKM kan sende sager under deres behandling til indklagedes arbejdsplads, hvis det findes hensigtsmæssigt at afslutte sagen ved notitssagsbehandling.

Der kan som led i notitssagsbehandlingen indhentes en udtalelse fra indklagede, som derefter ikke kan pålægges disciplinæransvar for de omhandlede forhold, jf. stk. 3.

Efter samtalen skal leder udarbejde en notits, der skal sendes til PKM og den indklagedes øvre ledelse, jf. stk. 4 og 5. I denne notits skal det oplyses, at klager er vejledt i, at denne kan vælge at klagen skal sendes til afgørelse ved PKM og hvorvidt dette er ønsket, jf. stk. 4, 2. og 3. pkt.

3.5 Bevisbedømmelse

PKM er ansvarlig for undersøgelse af klagesager efter kapitel 93 b og straffesager efter kapitel 93 c.

Til belysning af klagesagerne kan PKM indhente oplysninger og forklaringer fra indklagede, klager og eventuelle andre vidner samt indhente oplysninger fra politiet og anklagemyndigheden, jf. §1019 c og bemærkningerne til denne.

Til belysning af straffesagerne har PKM de samme beføjelser, der normalt tilkommer politiet efter RPL. De kan derfor gøre brug af diverse tvangsindgreb, her under bistand fra Rigspolitiet m.fl., jf. bemærkningerne til §1020 c, stk. 2. Derudover er skal det særligt bemærkes, at straffesager ved prøvelse i retten medfører vidnepligt, jf. RPL §168. Der er ikke nogen lignende bestemmelse ifølge RPL, kapitel 93 b.

Efter §1019, stk. 3 og §1020 c, stk. 3 gives politiet mulighed for at gennemføre uopsættelige efterforsknings-skridt. Formålet er efter bemærkningerne til disse bestemmelser at undgå bevistab. Dette skal fortolkes

snævert i anvendelsen, fx indhentelse af kontaktoplysninger fra vidner men ikke forklaring. Har politiet foretaget undersøgelsesskridt, skal PKM oplyses snarest, og de indtræder i ansvaret for efterforskningen så snart de ankommer, jf. bemærkninger til §1020 c, stk. 3.

Da PKM derfor har flere muligheder ved belysning af straffesager, i.e. ved brug af tvangsindgreb, vil den strafferetlige efterforskning kunne blive mere udtømmende end behandlingen af en adfærdsklage. Dette følger, da straffesagerne, hvis statsadvokaten beslutter det, skal kunne gøres til genstand for en retlig prøvelse, før sagen er endelig afgjort. Frifindes der ved retten, eller nægter statsadvokaten at lade den føre ved denne, er der stadig mulighed for, at lade sagen behandle som adfærdsklage på baggrund af de indhentede oplysninger.²⁸

De tilgængelige oplysningsmetoder afspejler de konsekvenser, der kan følge af sagernes afslutning. I et tilfælde om en grænseoverskridende magtanvendelse vil der ved domfældelse vil der ud over en potentiel frihedsstraf efter praksis ske afskedigelse af den pågældende polititjenestemand, mens der ved udtalelse af kritik kan indledes en disciplinærsag, hvor der er mulighed for afskedigelse, men hvor det ifølge graden af den udtalte kritik ikke er praksis herfor.²⁹

3.6 Politiklagemyndighedens årsberetning 2022

I årsberetningen for 2022 refereredes 27 adfærdsklagesager, der angik den type af magtanvendelse, der undersøges i denne fremlæggelse. Der blev udtalt kritik i tre tilfælde.

I flere sager, hvor det ikke var muligt at klargøre de foreliggende omstændigheder, og forklaringer hentet fra borger/klager og politiet/indklagede ikke stemte overens, foretog PKM en vurdering af magtanvendelsen, som den blev forklaret af politiet. Herefter blev sagerne afgjort "ud fra en samlet vurdering", hvorefter politiets skøn om magtanvendelsens nødvendighed ikke kunne tilsidesættes, hvorfor der ikke udtales kritik, jf. 331-1031-21, 331-1183-21, 331-1410-22, m.fl.³⁰

På beretningens s. 116 i Tabel 8 ses, at kategorien "Ej kritik" i parentes medtager *Modstridende forklaringer*, hvilket kan lede til konklusionen, at så længe der ikke er andre bevismidler til stede, og de afgivne forklaringer ikke stemmer overens, vil sagen altid ende med, at der ikke udtales kritik. Dette følger af retsgrundsætningen *In dubio pro reo*, hvorefter al tvivl skal komme den sigtede, eller i adfærdsklagesagerne den indklagede, til fordel. Som det ses af tabellen, afsluttes over halvdelen af de indsendte adfærdsklagesager med, at

²⁸ Ex DUP-2013-316-0220, hvor sagen efter frifindelse ved byretten blev behandlet som adfærdsklagesag, og hvor det blev fundet, at magtanvendelse havde været særdeles kritisabel

²⁹ Ex DUP-2013-316-0220, hvor polititjenestemanden som disciplinærsanktion modtog en irettesættelse

³⁰ PKM-årsberetning 2022, s. 45, 51 og 54

der ikke udtales kritik, og forholdet er 561 tilfælde af "Ej kritik" til 612 adfærdsklagesager, der er endt med en administrativ afgørelse.³¹

4. Domsanalyse

Det er ikke de samme tematikker og skyldsovervejelser, der ligger til grund for de forskellige domme. Ens for flere af dem er dog temaerne *forsæt*, tilstedeværelsen af *modstand* og om magtanvendelsen er *nødvendig og forsvarlig*, tematikker, der kendes fra straffeloven bestemmelser om nødværge og vold, jf. §§13 og 244. Om det konkrete forhold reelt er et udtryk for nødværge, overvejes også flere gange.

Med en samlet pulje på 10 domme, der opfylder dette speciales inklusionskriterier, foreligger der et begrænset data grundlag for at fastlægge gældende ret.

For at belyse forskellene på strafferetlige sager og adfærdsklagesager, udføres der først en domsanalyse, med formål at belyse retspraksis' behandling af de ovenfor nævnte tematikker, hvorefter disse domme sammenholdes med administrativt behandlede og afgjorte sager fra PKM, hvor der enten er udtalt kritik af særdeles eller meget høj grad.

Af de 6.738 adfærdsklagesager, PKM har behandlet siden opstarten i 2012, findes fire særdeles kritisable sager at opfylde dette speciales specifikationer til en vis grad, hvor to af disse kun omfatter magtanvendelsen i så begrænset grad, at de ikke let kan bruges til en sammenligning med retspraksis.³² Derfor er sager, hvor der udtales den næst hårdeste kritik medtaget til sammenligning, selvom disse potentielt ikke ligger lige så tæt på det grænsefelt, der i dette speciale ønskes belyst, som sager, der fandtes særdeles kritisable. Af de 8 adfærdsklagesager, hvor der blev udtalt meget kritik, er 4 fundet egnede til i en vis grad at belyse specialets fokus.

4.1 Forsæt

Spørgsmålet om forsæt er ikke altid ligetil, og kan både vedrøre den udførte handling og den følgende effekt.

³¹ Her defineret som de klager der ikke er notitssagsbehandlede, tilbagetrukne eller afviste, samt de 38, der indgår i kategorien "Andet"

³² PKM-årsberetning s. 109, Tabel 1

I U1994.646H var der i landsrettens dom dissens ved afgørelsen om, hvorvidt et greb i håret og deraf følgende skade var et tilfælde af forsættlig vold.

Dommen angik en situation under en politivirksomhed, hvor en kvindelig polititjenestemand, P, havde grebet fat i en kvindelig anholdtes, B's, hår, hvilket medførte, at hår blev revet ud af anholdtes hovedbund to steder. Under en anholdelsesaktion mod en rockergruppe, fandt P en tåregas-spray i B's varetægt og sigtede derfor B for overtrædelse af våbenloven. B, der var belagt med håndjern på ryggen, fastholdt at besiddelsen var lovlig, og der opstod diskussion dem imellem. I tilslutning til denne diskussion greb P fat i håret på B, og den efterfølgende bevægelse forårsagede at to totter hår blev revet fra B's hårbund, og at B pådrog sig en lettere skade på brystkassen, som hævdes at være en følge af kollision med en politibus.

Landsrettens flertal udtaler, at P forsættligt greb B's hår og efterfølgende drejede B med udrevet hår til følge. De finder det ikke bevist, at B har haft kropslig kontakt med politibussen, eller at P skulle have haft forsæt til dette.

Her lagde et dissentierende mindretal vægt på, i hvilken grad følgen – at P rev hår ud af hovedbunden på B – kunne tillægges P som en forsættlig følge af magtanvendelsen. Da de ikke fandt det bevist, at der forelå forsæt for både handling og effekt, stemte de for frifindelse. Ved Højesteret blev flertallets afgørelse stadfæstet til strafhævelse. Højesteret bemærkede ikke videre angående, hvorvidt dette beroede på et eksisterende forsæt til både handling og følge, men begrundede deres hævelse af den af Landsretten bestemte straf, at volden var udført af P i sin funktion som polititjenestemand.

Det er ikke utvetydigt i Højesterets dom, om overvejelsen om forsæt alene skal angå handlingen eller også omfatte effekten, dog må dommen lede til en formodning om, at det er forsæt til handling, der vægter højest.

I U1970.491H var forsæt også en af de faktorer, der blev vægtet i afgørelsen.

Borgerrepræsentant A overtrådte færdselsforbuddet omkring Holmens Kirke forud for tronfølgerens bryllup og blev anråbt af polititjenestemand P, der var del af bevogtningen. En diskussion opstår mellem dem, og P forsøger at lede A ud af det afspærrede område ved greb i A's overarm, som A vristede fri. P kalder på assistance over radio til "anholdelse af en vanskelig herre". A og P diskuterer, og P tager fast greb i A's arm, som A forsøger at vriste fri. To yderligere polititjenestemænd indfinder sig på stedet da P giver A et eller to knyt-næveslag i maven. P tager derefter førergreb i højre arm og en af de ankomne tjenestemænd førergreb i den venstre og A føres mod politivagten foroverbøjet, hvorunder denne pådrager sig et brud på højre arm.

U1970.491H er en privatrejst straffe- og erstatningssag, og fulgte den tidligere straffesag under offentlig påtale, der endte med dom for overtrædelse af STRFL §244, stk. 1, jf. §154 for de tildelte knytnæveslag i maven. Den tidligere straffesag findes af Østre Landsret ikke at hindre den privatrejste tiltale.

Et snævert flertal i Højesteret udtaler: "Efter det foreliggende findes appellanten ikke at have haft forsæt til legemskrænkelser overfor indstævnte" og mindretallet er enige i, at P ved brug af føregrebet ikke har udøvet vold omfattende af STRFL §244.³³ Højesteret frifinder P og stadfæster derudover landsrettens afgørelse og begrundelser, hvorefter det anvendte føregreb var nødvendigt for at gennemføre den lovlige anholdelse, men at det var udført på en unødvendig hårdhændet måde, hvorfor det medførte brud på A's arm.

Landsrettens flertal begrundede deres afgørelse, om at P er skyldig i vold, med, at A var underlegen i form og antal, at føregrebet blev udført af to polititjenestemænd, at A ikke havde angrebet eller opført sig voldelig overfor politiet og at føregrebene skulle være ophørt, da de blev vidende om, at der var sket brud på A's arm.

Højesteret tager ikke afstand til disse momenter, men lægger vægt på, hvorvidt P's forsæt omfattede legemskrænkelser. Efter citatet konkluderer de, at der ikke kan lægges til grund, at P havde forsæt til andet end føregreb i forbindelse med anholdelsen af en vanskelig herre. Derudover bemærkes det, at det ikke kan lægges til grund, at P blev vidende om, at armen var brækket, før føring til politivagten var endt, hvorfor der ikke kan være tale om, at P's forsæt skulle skifte karakter under føringen.

På baggrund af Højesterets afgørelse, er det i denne dom, modsat U1994.646H, tydeligt fremhævet, at forsæt er en vigtig del af vurderingen af, hvornår en anvendt magtanvendelse får karakter af vold.

Angående knytnæveslag til maven forholder lands- og Højesteret sig udelukkende til beslutningen om, hvorvidt P her kan ifalde erstatningsansvar, da dette forhold er strafferetligt afgjort ved retten i anden sag.

4.1.1 Sammenholdt administrativ praksis:

Det er ikke tydeligt af de publicerede referater, hvorvidt en sådan forsætvurdering er en del af den administrative praksis. I DUP-2013-316-0220 var polititjenestemanden frifundet for overtrædelse af STRFL §244, subsidiært §252, stk. 1, der begge kræver en grad af forsæt.³⁴ Efterfølgende fandt PKM at P's adfærd ved magtanvendelsen var særdeles kritisabel, den stærkeste form for kritik, der kan gives. Forsæt blev ikke kommenteret af PKM. PKM forholder sig derfor hovedsageligt til de objektive forhold i sagen, og ikke P's subjektive forsæt eller forventning. Sagen findes af PKM særdeles kritisabel på en vurdering af de samlede

³³ U1970.491H s. 9

³⁴ PKM-årsberetning 2014, s. 26

forhold, og fra de korte resuméer, kan der derfor ikke lægges til grund, hvor stor grad P's forsæt eller mangel på samme har fyldt.

Der findes ikke mere administrativ praksis vedrørende spørgsmålet om forsæt, der opfylder specialets inklusionskriterier.

Der lægges ved domstolene stor vægt på, hvad der er forsæt til, når politiets magtudøvelse går over grænsen til det ulovlige. Vurderingen angår her både selve handlingen og dennes eventuelle følger, som det ses i U1970.491H, hvor det dog er handlingens forsæt, der har den vigtigste indvirkning på skyldsspørgsmålet.

Forsættovervejelsen er vigtig for at differentiere mellem den lovlige magtanvendelse og den lovstridige vold, når omstændighederne er i forandring, som i U2006.356V, hvor brug af politistav skiftede karakter fra lovlig magtanvendelse til vold, som situationen forløb.

Til modsætning må det på baggrund af den manglende administrative praksis findes, at spørgsmålet om forsæt ikke her tillægges den samme vægt, og måske endda stilles spørgsmål ved, om forsæt overhovedet er en del af den administrative afgørelse. Ud af den samlede administrative praksis synes deres afgørelser at fokusere mere på de objektive forhold, end aktørens forsæt eller hensigt, og PKM udtaler kritik ud fra overvejelsen om, i hvilken grad den anvendte magtudøvelse i situation overholdt PL §16, stk. 1's bestemmelse om, at magtanvendelsen skal være nødvendig og forsvarlig.

4.2 Aktiv og passiv modstand

Der skelnes efter politilovens bestemmelser om betingelserne for brug af de enkelte magtmidler mellem aktiv og passiv modstand. Fx må stav efter § 18, stk. 1, nr. 5 bruges til gennemførelse af tjenestehandlinger, hvis der foreligger aktiv modstand, og ved passiv modstand hvis tjenestehandlingen skønnes uopsættelig og staven det mindst indgribende effektive middel. Der er således stærkere krav til brug af dette og andre magtmidler i det tilfælde at den udøvede modstand er passiv.

En klar definition af aktiv i forhold til passiv modstand findes ikke. Ib Henricson tager udgangspunkt i STRFL §119, specielt i bemærkningerne til stk. 3, og sætter lighedstegn mellem aktiv modstand og "at lægge hindringer i vejen".³⁵ Henricson henviser i sin bog til RM 9/1994, hvor gerningsindholdet efter STRFL §119 fastlægges til både at gælde den udadventede aktive modstand, som at slå eller sparke om sig, og den mindre aktive modstand, der kan være at holde fast i personer eller genstande, og på denne måde hindre en fjer-

³⁵ Henricson: Politiloven (2020), s. 211f

nelse fra stedet, som set i DUP-2016-338-0028.³⁶ Passiv modstand må modsætningsvis bestå i ikke at følge et påbud, fx ved at blive stående eller at lægge sig ned.

Tilstedeværelse af modstand og formen for denne, er endnu en faktor der lægges vægt på ved domstolene. Er magtanvendelsen sket på baggrund af en udvist modstand, er denne ikke pr. definition lovlig, jf. PL §15, da kravet om proportionalitet begrænser hvilken form og karakter, magtanvendelsen kan tage, jf. §16, stk. 1, 2. pkt. Til eksempel kan det skabe forstyrrelser for føreren af en bil, hvis passagerer på bagsædet læner sig frem og diskuterer med denne, og dette kan udgøre en risiko for, at føreren mister herredømmet over bilen, eller i et øjeblik fjerner sin opmærksomhed fra kørebanen, hvorved der opstår potentiale for en følgende trafikulykke. Dette kan hjemle en magtanvendelse efter §15, nr. 1. Der foreligger ikke nogen form for modstand, anholdte sidder på bagsædet og har med en given grad af samarbejdsvillighed medvirket til at ende her. Dette negerer ikke lovligheden af et påbud om at læne sig tilbage eller brugen af en korrigerende hånd i brystet til at skubbe anholdte tilbage. Situationen i det hele er ikke dog rimelig anledning til, at føreren stikker passageren en knytnæve bag øret, jf. U1982.842H.

I U1982.842H var polititjenestemanden P tiltalt for at have overtrådt dagældende straffelov §244, stk. 4, jf. §154, i tre af hinanden uafhængige sager.

I det første forhold var P tiltalt for at give et knytnæveslag til en anholdt borger, der belagt med håndjern befandt sig på patruljevognens bagsæde, og lænede sig frem for at tale til de to polititjenestemænd på forsæderne under kørsel.

I det andet forhold var P tiltalt for at give en anholdt borger knytnæveslag til mellemgulvet, så denne faldt om, derefter endnu et knytnæveslag i brystet og senere at have skubbet anholdte hårdt ind i en dør, med den følge, at anholdte slog hovedet.

I det tredje og sidste forhold var P tiltalt for at have revet styrthjelm af fører af ulovlig knallert, at have givet denne to knytnæveslag i hovedet, at have væltet denne til jorden og at have givet yderligere to knytnæveslag i mellemgulvet. Knallertføreren pådrog sig et 3x4 cm stort blå mærke på kæben og hudafskrabninger og rifter i ansigtet.

I sin begrundelse for dommens afgørelse udtaler byretten sin holdning angående politiets brug af magtanvendelse over for en anholdt, der gør modstand. Den kategoriserer magtanvendelsen som et tilfælde af brug af magt, der ellers ville være omfattet af straffelovens bestemmelser om vold.

³⁶ PKM-årsberetning 2016, s. 33

Ifølge denne byretsdom har samfundet accepteret at anholdte og personer forfulgt af politiet ikke har den samme retsstilling som den almene borger i det tilfælde, at de yder modstand eller ikke aktivt følger politiets anvisninger. Denne persongruppe anser byretten som være bestående af en type person, der ikke let forstår forskellen på en legitim magtanvendelse og et overgreb, som har karakter af strafbar vold.

Byretten finder ikke anledning til at kritisere den tiltalte polititjenestemand, men karakteriserer ham som en håndfast person, der arbejder i konfliktfyldte situationer. Retten lægger også vægt på, at tiltaleforholdene kun omfatter få punkter af de indgivne klager, og de finder på denne baggrund ikke, at det tydeligt fremgår, hvor stor indflydelse selve magtanvendelsen har haft på klagers indgivelse af anmeldelse af situationen eller forholdet. Byretten frifinder for alle tre forhold, dog med en enkelt dissens vedrørende forhold III, som finder det godtgjort på baggrund af skader og forurettedes forklaring, at tiltalte her var skyldig.

Vestre Landsret og Højesteret kommenterer ikke på byrettens to sider lange begrundelse, men ender begge med at finde tiltalte skyldig i alle tre forhold. Landsretten træffer deres afgørelse på baggrund af forurettedes vidneforklaringer og henviser til dissensen i byrettens dom i henhold til tredje forhold. Landsretten kommenterer endeligt, at tiltalte klart har overskredet grænsen for lovlig magtanvendelse og derfor har overtrådt straffelovens §244, stk. 4.³⁷ Højesteretsdommen på baggrund af flertallets beslutning, ender med en strafnedsættelse fra 4 måneder til 60 dages fængsel med henvisning til de ansættelsesretlige følger, som retssagen og de indgåede klager har haft for tiltalte.

Byrettens udtalelser om politiets beføjelser i tilfælde af, at der ydes modstand, tyder på, at tilstedeværelsen af denne har stor indflydelse på, hvor indgribende politiets magtanvendelse må være i den givne situation. Da hverken Højesteret eller landsret afviser denne påstand, men konkret træffer afgørelse om de af tiltalen omfattede forhold, må grundtanken i denne tese ikke helt kunne afvises.

Byretten har detaljeret taget stilling til, hvorfor tiltalte skal frikendes for vold, idet byretten opfatter, at der hersker en parallel retstilstand for personer, som ikke efterkommer politiets påbud. Landsret og Højesteret tager i sine begrundelser ikke stilling til byrettens beskrivelse af en sådan parallel retstilstand. Af denne årsag har dommen en begrænset præjudikatsværdi, da de højere retsinstanser i sine begrundelser ikke tager stilling til de postulater, byretten har fremført. Landsretten lagde vidneforklaring fra forurettede og andre vidner til grund for sin afgørelse. Flere af de samme forklaringer fandt byretten ikke grund til at tilsidesætte, dog med den konklusion, at selv om forurettedes subjektive oplevelse af magtudøvelsen var grænseoverskridende, var de forskellige magtanvendelser i sig selv ikke for retten godtgjort at have overskredet grænsen for den lovlige magtanvendelse.

³⁷Straffeloven af 1930-04-15, nr. 126. Efter gældende straffelov vil forholdet være omfattet af straffeloven §244, stk. 1

Landsrettens og følgelig Højesterets vurdering af forløbet og hvorvidt der var tale om en lovlig magtanvendelse eller vold, er ikke belyst i deres i dommen givne begrundelser, og der kan derfor ikke udledes meget af dommen, andet end, at byrettens erklæring om tilstedeværelsen af en anden retstilstand for uvillige anholdte næppe har megen værdi for fastsættelsen af gældende ret.

Politiets magtanvendelse skal være nødvendig og forsvarlig, som det er beskrevet både i PL §16 og i STRFL §13. Tilstedeværelse af modstand vil alt andet lige medføre, at intensiteten af den nødvendige magtanvendelse vil være mere indgribende, end hvis der ikke forelå modstand. På baggrund af Højesteret og landsrettens afgørelser i U1982.842H kan det modsatte ikke lægges til grund. På baggrund af deres afgørelser kan dog lægges til grund, at der førend brugen af knytnæveslag ikke er en voldshandling, skal dette være reaktion på mere end en henvendelse under kørsel, jf. dommens forhold I.

Før indførelsen af politiloven blev politiets magtanvendelse vurderet ud fra nødværge-betragtninger.³⁸ Herefter kunne magtanvendelsen være straffri, såfremt den var sket som reaktion på eller til afværgelse af et overhængende eller påbegyndt uretmæssigt angreb, jf. STRFL §13, stk. 1. Brug af magtanvendelse som reaktion på et uretmæssigt angreb er reguleret i politiloven, fx i §17, stk. 1, nr. 1-3.

Et uretmæssigt angreb er ikke nødvendigvis et udtryk for aktiv modstand. Ophører angrebet efter politiets indblanding, eksempelvis hvis de gør brug af magt, skal det til grunds liggende skøn for magtanvendelse revurderes, og magtanvendelsen tilpasses.

Dette illustreres i erstatningssagen, U2006.356V, hvor sagsøgte, P, i den forudgående straffesag var fundet skyldig i overtrædelse af STRFL §244 i forhold til en del af de afgivne stavslag.

Straffesagen omhandlede en situation, hvor P og dennes kollega, K, på en parkeringsplads ville standse en bil, de på baggrund af lyden af dennes afstødning og hastighed vurderede, var til fare for ro og orden i et område, hvor der indfandt sig mange unge mennesker. I forsøget på at signalere til føreren af bilen, F, at denne skulle standse, blev K påkørt af bilen og kom til skade. K henvendte sig omgående til F og befalede, at denne forlod bilen, og da denne ikke umiddelbart gjorde dette, trak K og P F ud i forening under brug af politistav. Da føreren var udtaget af bilen og lå på jorden, tildelte P denne endnu et par slag med sin politistav.

Retten differentierede i denne straffesag mellem de slag, der blev afgivet, mens F blev fjernet fra sit køretøj, og de slag der blev afgivet, mens F lå ned. Retten understreger, at det ikke lå klart, hvorvidt der forelå mod-

³⁸ ex U1994.646H

stand under den første del af magtanvendelsen, der angik at fjerne F fra sin bil, der muligvis blev besværliggjort af sikkerhedsselen. Situationen kunne opfattes af P og K, som udtryk for af at F gjorde modstand, hvorfor deres magtanvendelse var begrundet i deres subjektive opfattelse af, at F hindrede dem i udførelse af deres lovlige tjenestehandling, jf. STRFL §119, stk. 1, jf. §13, stk. 1. Da F var kommet ud af bilen og ned at ligge og der fortsat bliver slået af P, kan retten ikke længere lægge til grund, at P og K er under den opfattelse, at F udøver modstand. Det er ikke i domsreferatet gjort klart, hvorvidt det er efter politiets påbud og den anvendte magtanvendelse eller på eget initiativ at F er liggende på jorden, men efter det foregående forløb formodes det her, at det er efter politiets anvisning.

Den subjektive opfattelse af tilstedeværelsen af modstand, da P og K får F ud af køretøjet, er grundlaget for legaliteten af den anvendte magtudøvelse. Der sker et skifte, da F er helt ude af bilen, og særligt da denne ligger på jorden, hvor retten fandt, at muligheden for F at yde modstand i denne position var mærkbart mindre end i bilen. Den indledende brug af politistav er udført med forsæt til lovlig magtanvendelse, med formålet at udtage F fra sin bil, hvormed denne skabte forstyrrelse af ro og orden og påkørte K. Da brugen af politistav fortsætter efter F, er ude af sin bil og ligger på jorden, kan denne begrundelse ikke længere lægges til grund. P bruger stadig sin politistav til forsætligt at ramme F, men da det ikke længere er en nødvendig del af en magtanvendelse, ændrer magtudøvelsen sig til at være forsætlig vold, jf. STRFL §244.

I U1921.400Ø ydede forurettede, F, også modstand. Situationen eskalerede fra et tilfælde af skade på nogle butiksruder på grund af en automobil ulykke, til at en betjent, B, ville eskortere F, der var automobilens fører og af B blev skønnet "en Del beruset" til politistationen, under hvilken F flygtede til sin forretning. I denne forretning strittede F efter eget udsagn imod, bl.a. ved at holde fast i disken. Flugt fra politiet og modstand mod at efterfølge politiets anvisninger, som oplyst, er begge udtryk for aktiv modstand, og var efter den gældende straffelovs §119 strafbar.

4.2.1 Sammenholdt administrativ praksis

Tilstedeværelsen af modstand indgår i flere administrative afgørelser.

I DUP-2013-331-1104 fandt PKM, at P optrådte meget kritisabelt ved at tage greb om B's kæbe i ca. 4 sekunder og at presse B's hoved op mod væg, og mens P lænede sig imod B at have holdt dennes hoved fastholdt mod væggen i ca. et minut.³⁹ PKM lagde til grund for sin afgørelse, at B ikke havde gjort fysisk modstand, og at B gennem hele forløbet havde været rolig. Dette har lighed med situationerne i U1982.841H, hvor der ikke kunne lægges til grund, at der blev udøvet modstand af nogle af de forurettede. Magtanven-

³⁹ PKM-årsberetning 2013, s. 27

delsen i DUP-2013-331-1104 var dog af væsentlig mindre indgribende og alvorlig karakter end de knyttnæveslag, P gjorde brug af i U1982.842H.

I DUP-2014-331-1495 og DUP-2015-331-2192 forelå en grad af aktiv modstand.⁴⁰

I DUP-2014-331-1495 forsøgte anholdte, K, to gange at flygte, første gang blev hun standset da P greb fat i hendes hår, anden gang, da P brugte et "atemi-tryk", der medførte en delvis lammelse i den ene halvdel af ansigtet, der varede i flere måneder. PKM lagde her vægt på, at K var ung og spinkelt bygget, at der var fire polititjenestemænd til stede, at K var iført håndjern og at K støjede og modsatte sig, men ikke var truende eller aggressiv, og at P således havde handlet særdeles kritisabelt.

I DUP-2015-331-2192 gjorde A, der var anholdt for at have opført sig aggressivt over for politiet, under transport i patruljevogn, udfald mod P, der befandt sig på bagsædet med A. P gjorde brug af "i hvert fald tre "atemi-tryk"", et af hvilke skete i forbindelse med, at P pressede A's hoved mod bagsædet. P fastholdt A mod bagsædet under resten af den i alt 74 km lange transport til detentionen. Her fandt PKM det meget kritisabelt, at P brugte "atemi-tryk" mod A, da denne var i håndjern og på bagsædet af patruljevognen, at A før brugen af "atemi-trykkene" allerede var fastholdt, at transporten var over en længere afstand, at der var to polititjenestemænd i patruljevognen og at A var anholdt for en mindre alvorlig forseelse.

På baggrund af disse to afgørelser, hvor magtanvendelsen, som skete som en reaktion på aktiv modstand, henholdsvis fandtes at være særdeles og meget kritisabel, kan det lægges til grund, at det har betydning for PKM, at magtanvendelsen skal stå i rimeligt forhold til den til grunds liggende modstand. Sagerne har flere ligheder: begge forurettede var anholdt for mindre alvorlige forhold, der blev brugt atemi-tryk mod begge og der var flere polititjenestemænd til stede ved begge magtanvendelser.

Disse afgørelser kan også sammenlignes med U2006.356V, da de illustrerer udviklingen fra den acceptable, lovlige magtanvendelse til den grænseoverskridende og potentielt lovstridige. I DUP-2015-331-2192 fandt PKM ikke grund til at kritisere fastholdelsen af A mod bagsædet og i DUP-2014-331-1495 var det samme tilfældet for det første greb i K's hår.

Sagerne adskiller sig på et vigtigt område fra U2006.356V, hvor "modstanden" var endeligt ophørt, da de sidste, lovstridige slag med politistav tildeles uden for bilen. I de administrative sager er de kritisable magtanvendelser en reaktion på en fortsat eller genopstået modstand. I DUP-2014-331-1495 blev "atemi-trykket" brugt for at hindre det andet flugtforsøg, I DUP-2015-331-2192 blev "atemi-trykkene" anvendt da A hidser sig op igen. Begge magtanvendelser er altså begge udtryk for reaktion på konkrete tilfælde af mod-

⁴⁰ PKM-årsberetning 2014, s. 27 og PKM-årsberetning 2015, s. 24

stand, hvor PKM udtaler kritik, da den anvendte magt var uproportional i forhold til den forelæggende modstand.

4.3 Magtudøvelsens middel

Den rets- og administrative praksis, der er lagt til grund for arbejdet i dette speciale, er afgrænset af, med hvilke midler, magtanvendelsen er udført. Klagesager og domme om brug af skydevåben er ikke medtaget, da skader at sådanne retsforfølges efter STRFL §245, jf. TfK2008.355/1Ø.⁴¹

Peberspray er også et magtmiddel, hvor retsforfølgelse sker efter STRFL §245, hvorfor sager angående dette middel også falder uden for dette speciales område.⁴²

Begge disse magtmidler er altså af gældende ret fundet at være potentielt farligere end fysisk magt, der som hovedregel er omfattet af STRFL §244.⁴³

Af de magtmidler, der er reguleret i PL kapitel 4, er det sager, hvor magtanvendelsen er udtrykt gennem fysisk magt eller brug af politistav, der er lagt til grund for behandlingen i dette speciale. Brugen af disse magtmidler kan lede til vold af mere kvalificeret karakter, men disse tilfælde falder uden for specialets område.⁴⁴

4.3.1 Politistav

Brug af politistav er i Politiloven reguleret i §18. Politistav har været et fast værktøj i det danske politi længe førend skydevåben og peberspray blev en del af den faste udrustning.⁴⁵

I U1921.400Ø blev to tiltalte polititjenestemænd, V og J, dømt for vold, ved brug af stav overfor borger, H, der ikke var anholdt.

H var kørt ind i en rude i sit automobil, og vendte tilbage til åstedet efter at have kørt automobilet til sin forretning. V indfandt sig, da der var opstået skænderi mellem H og andre tilstedeværende, og V søgte at få H til at gå væk, hvilket først lykkedes, da de andre tilstedeværende opførte sig truende overfor H. V konstaterede, at H efter eget syn var en del beruset. V ledte H mod politistationen efterfulgt af en gruppe borgere,

⁴¹ Hvor T2 fandtes skyldig i overtrædelse af STRFL §246, jf. §245, stk. 1, men hvor straffen frafaldt efter §83

⁴² Ex U2010.2372Ø

⁴³ Modsætningsvis U1990.821Ø, hvor P fandtes skyldig efter STRFL §245, for flere gange at have slået anholdtes hoved i motorhjelm

⁴⁴ Ex U2008.1299Ø og U1990.821Ø. Se også U1985.475Ø, der omhandlede en situation, hvor forurettede borger døde som følge af skader forårsaget af slag med politistav

⁴⁵ Fx blev PL §20 a, der regulerer brug af peberspray først indsat ved ændringslov 2016-12-27 nr. 1722

men da de nåede til adressen for H's forretning, løb denne ind i kælderen, hvor hans forretningen var lokaliseret. V løb efter, ikke vidende om, at forretningen var ejet af H. J, en civilklædt polititjenestemand, kom til for at assistere.

Det var ikke muligt for retten helt at klarlægge, hvordan det forløb i kælderen, men der blev slået fast at H gjorde modstand og holdt fast i disken, at J tildelte H slag med sin spadserestok, og at V tildelte H slag med sin stav.

Retten bemærkede, at V var berettiget i sit skøn, at H skulle indbringes på politistationen, men kritiserede brugen af magt, da H gjorde modstand.

I en konkret anvendelse af *mindste-middel-princippet*, kritiserede retten, at V ikke først forsøgte at bruge forretningens telefon for at tilkalde assistance fra politistationen, og at brugen af stav gik ud over det nødvendige i situationen. J blev kritiseret for straks at begynde at bruge sin stok mod H, da han ankom på stedet, og at han ikke forsøgte at overtale H til at komme med på politistationen, men i stedet opfordrede V til "at slaa løs paa" H.

Retten fremsætter her en konkret forventning til politiets skøn, og dets magtanvendelse, med den konklusion, at stave ikke var det mindst indgribende effektive middel i den givne situation, og potentielt et udtryk for, at andre midler end magt skal afprøves, før en magtanvendelse kan findes nødvendig, når der ydes modstand, men ikke foreligger et uretmæssigt angreb.

I denne konkrete situation var V ikke enig i, at hans ene slag med politistav skulle have ramt H i hovedet, men denne påstand blev bekræftet af to vidner. Forholdet blev ikke konkret påtalt i afgørelsen, hvor der alene lægges vægt på, at magtanvendelsen skete uden forsøg på tilkald af assistance. Der er således ingen diskussion om forsæt, hverken i forhold til hvor stavslagene er landet eller i forhold til forsæt til brug af stav som en del af en lovlige magtanvendelse. Retten afviser, at et skøn af situationen og den af H ydede modstand ikke kan lede til anden konklusion, end at den konkrete magtanvendelse var unødvendig, og derfor et tilfælde af vold.

Politistav var også det omtalte magtmiddel i U2001.2126V og U2006.356V, men i disse sager var det ikke spørgsmålet om det anvendte magtmiddel, der var det centrale, men i højere grad omstændighederne forud for og under anvendelsen, der var til bedømmelse.

4.3.2 Fysisk magt

Fysisk magt kan komme til udtryk på mange måder, og adskiller sig herved fra de andre regulerede midler, der gerne har et begrænset antal anvendelsesmetoder, fx kan en politistav bruges til slag og stød, mens fysisk magt kan være slag, greb, spark, nedtagelser med flere. I modsætning til de andre autoriserede magtmidler er brug af fysisk magt ikke reguleret i en konkret bestemmelse, der angiver betingelserne for brug, men finder sin regulering i PL §§15 og 16.

Et eksempel på fysisk magt udtrykt med slag findes i [U1996.35Ø](#). Her var en politiassistent, T, tiltalt for at give en anholdt et slag i ansigtet med knyttet hånd. I det korte domsresumé oplyses det, at tre vidner og lægelig iagttagelse ved byretten lagdes til grund for, at T fandtes skyldig for overtrædelse af STRFL §244, jf. §154, for vold, som det bemærkes "var ganske meningsløs". Landsretten stadfæstede dom og strafudmåling på 60 dages fængsel.

Ud fra byrettens bemærkning, at knytnæveslaget var meningsløst, må udledes, at der ikke forelå omstændigheder, der kunne lægges til grund for en overvejelse om slagets nødvendighed som led i en lovlig magt-anvendelse. Knytnæveslaget må derfor have karakter af et uberettiget angreb, hvilket gør det klart ulovligt.

Det er begrænset, hvad der af denne dom kan udledes om gældende ret for politiets anvendelse af grænse-overskridende magtanvendelse. Sammenholdt med U1982.842H kan der dog drages den forsigtige konklusion, at knytnæveslag kun må anvendes i situationer, hvor der foreligger omstændigheder, der kan gøre en magtanvendelse af en sådan aggressiv karakter klart nødvendig.

[TfK2016.1441V](#) er også et eksempel på en strafferetssag, hvor der blev anvendt en fysisk aggressiv udtrykt magt.

I denne sag havde den tiltalte polititjenestemand, T, efterfulgt en bil, der havde forladt en kendt narkoadresse. T var civilklædt og alene i sit civile politikøretøj, hvilket ikke var ualmindeligt i hans afdeling.

T forklarede, at han standsede bilen med begrundelsen, at passageren ikke havde sele på, for ikke at påvirke den aktive efterforskning mod narkoadressen. T tog kontakt til de to i bilen, da denne kom til stop, hvor T identificerede sig og sigtede A1 for overtrædelse af færdselsloven, hvorefter situationen eskalerede til, at T gav de anholdte, A1 og A2, peberspray og den ene håndjern på, mens de begge lå midt på kørebanen.

T var tiltalt for under denne anholdelse at have placeret sin fod i baghovedet af de anholdte og trådt ned samt at have sparket til dem flere gange.

Forklaring afgivet af A1 og A2 samt flere vidner stemte ikke overens med T's forklaring angående hændelsesforløbet efter bilerne var standset.

Byretten fandt det bevist, at T havde sparket til A1 og A2 flere gange på kroppen, mens de lå på kørebanen og A1 havde håndjern på, men fandt det ikke godtgjort, at T skulle have haft sin fod på baghovedet af dem.

Landsretten tiltrådte efter flere vidneforklaringer, at T var skyldig i at have sparket A1 og A2, der dog fandt at sparkene var af begrænset styrke, da de ikke medførte skader. Landsretten stadfæstede byrettens dom med forhøjelse af straffen, da et flertal lagde vægt på, "at volden var udøvet af en polititjenestemand mod to anholdte, der lå på maven på kørebanen, og at A1 var lagt i håndjern...".

Der var for både by- og landsret afgivet forklaring af flere vidner, der alle bekræftede, at T skulle have sparket de anholdte. En bekræftede, at T ikke sparkede igennem, "men sparkede for at ramme". De fandt ikke at der forelå synlig grund til sparkene, men en forklarede at have hørt T råbe, at de "skulle holde deres kæft".

Ud fra de forskellige vidneudsagn kan sparkene vanskeligt findes at være et udtryk for lovlig magtanvendelse. Til modsætning var brugen af peberspray og nedtagningen af A1 en lovlig magtanvendelse, da T først opfattede A1's opførsel som fare for et overhængende uberettiget angreb, og derefter fandt A2's opførsel at være et påbegyndt uretmæssigt angreb, og derfor var T berettiget til at forsvare sig selv, jf. STRFL §13, stk. 1. Da A1 og A2 ligger på kørebanen må de uretmæssige angreb dog konkluderes at være bragt til ende, hvorfor en forsæt magtudøvelse ikke længere kan hjemles i nødværge betragtninger.

Situationen indtraf i marts 2014, efter vedtagelse af politiloven og PKM's indførelse. Der henvises i dommen til efterforskning udført af PKM, og sagen fremgår i Årsberetningen i 2015, som sag DUP-2014-311-0342.⁴⁶

Den dømte vold bestod her af flere spark. Disse spark var på udøvelsetidspunktet ikke nødvendige eller forsvarlige, jf. PL §16, stk. 1.

De indledende magtanvendelser, nedtagningen af A1 og brug af peberspray, er omfattet af PL §15, nr. 3 om brug af magt i forbindelse med efterforskning og forfølgning af strafbare forhold, og overholdt derudover betingelserne, som de er givet i §§16 og 20a.

Dommen kan sammenlignes med straffesagen forud for U2006.356V, hvor den indledende magtanvendelse var lovlig, men hvor omstændighederne i situationen skiftede i en grad, der gjorde den efterfølgende magtanvendelse ulovlig. I modsætning til U2006.356V, brugte T i denne sag et helt andet magtmiddel, i forbindelse med den ulovlige magt; et middel, der kan sammenlignes med knytnæveslagene i U1982.842H og U1996.35Ø, der er et typisk udtryk for anvendt vold efter STRFL §244, og derfor må kræve omstændigheder, hvoraf magtanvendelsens nødvendighed er åbenbar.

⁴⁶ PKM-årsberetning 2015, s. 32

Som eksempler på andre typer brug af fysisk magt kan ses U1994.646H og U1994.717/1Ø, hvor der i begge sager var tale om tilfælde, hvor greb af anholdte var en vigtig del af magtanvendelsen. Det er ikke magtanvendelsen alene, der ligger til grund for disse domme: i U1994.646H, hvor en kvindelig betjent ledte en kvindelig anholdt belagt med håndjern med et greb i den anholdtes hår, medførte dette, at en stor tot hår blev revet ud af den anholdtes hovedbund. I U1994.717/1Ø, hvor en polititjenestemand henvendte sig i detentionen til to unge mænd, der var anholdt for at have stjålet polititjenestemandens bil, var grebet en del af, at anholdte blev revet af briksen i detentionen, og derefter blev rusket op og ned. Magtanvendelsen blev i denne sag udført af en polititjenestemand med privat interesse i det forhold, der lå til grund for anholdelsen, og uden at denne havde tjenstlig grund til at indfinde sig i detentionen.

4.3.3 Sammenholdt administrativ praksis

Fra administrativ praksis illustreres en mere varieret brug af magt. Her suppleres fysisk magt udtrykt ved spark og knytnæveslag med hårdhændede nedtagninger, smertepåvirkning og atemi-tryk.

Der har ikke været muligt at finde materiale, der har kunnet beskrive, hvordan atemi-tryk bruges og undervises i det danske politi. Ud fra en samlet forståelse af teknikken, som den er refereret i flere administrative sager, er der tale om et tryk mod samling af nerver bag kæben lige under øret. Trykket er meget smertefuldt.⁴⁷ Der er ikke dokumenteret fatale tilfælde som følge af atemi-tryk, men i en adfærdsklagesag medførte trykket en tidsbegrænset delvis lammelse af forurettedes ansigt.⁴⁸

Teknikken blev brugt i DUP-2015-331-2192, hvor en arrestant blev fastholdt og udsat for ”i hvert fald tre ”atemi-tryk” bag højre øre” på bagsædet af en patruljevogn under den 74 km lange køretur til detentionen.⁴⁹ Sagen var først behandlet efter reglerne i RPL, kapitel 93 c, men statsadvokaten fandt ikke grundlag for at rejse tiltale, hvorfor sagen blev behandlet efter kapitel 93 b, hvor PKM fandt magtanvendelsen kritisabel. Sagen oplyses yderligere i Rigspolitiets Disciplinærresumé fra 2015, hvorefter PKM skulle have lagt vægt på, at atemi-tryk ifølge Politiskolens læringsmateriale er ment som en distraktionsteknik, og derfor ikke oprindeligt er ment som en magtanvendelsesteknik.⁵⁰ Rigspolitiet finder ved deres vurdering i henhold til den efterfølgende disciplinærsag, at atemi-tryk er egnet som magtanvendelse i sig selv, men er derudover hovedsageligt enig i PKM’s afgørelse i sagen om, at trykkene ikke var nødvendige i den givne situation.⁵¹

⁴⁷ Ex 311-324-19, PKM-årsberetning 2022, s. 19 og DUP-2014-331-1656, PKM-årsberetning 2014, s. 26

⁴⁸ DUP-2014-331-1495, PKM-årsberetning 2014, s. 27

⁴⁹ PKM-årsberetning 2015, s. 24

⁵⁰ Rigspolitiets Disciplinærresumé 2015, 26. Sagsresumé, s. 8

⁵¹ Rigspolitiets Disciplinærresumé 2015, 26. Afgørelsesresumé, s. 8

I DUP-2014-331-1495, beskrevet i den årlige beretning det forudgående år, havde anvendelse af atemi-tryk medført delvis lammelse i højre side af ansigtet på en ung, spinkel kvinde, der allerede var belagt med håndjern.⁵² I denne sag fandt PKM magtanvendelsen særligt kritisabel, og gjorde opmærksom på, at Politiskolen burde overveje, om der skulle undervises yderligere i de helbredsmæssige følger, brugen af den såkaldte "distractionsteknik" kan have.

Der findes ingen publiceret domspraksis om atemi-tryk, og kun en enkelt dom, hvor brugen af teknikken overhovedet er omtalt.⁵³ PKM har dog behandlet flere straffesager om brugen af atemi-tryk, og en af disse er i årsberetningen for 2022 beskrevet med byrettens og landsrettens begrundelser.⁵⁴ Sag 311-324-19 omhandlede en anmeldelse om kvælertag/halsgreb på en arrestant, før og efter denne blev belagt med håndjern. Den tiltalte polititjenestemand (P) forklarede for byretten, at halsgrebet var et udtryk for brug af atemi-tryk, en teknik, der undervistes på politiskolen, og som kan få folk til at ændre adfærd.

Byretten lagde til grund af P havde taget halsgreb på anholdte to gange, og at det andet greb ikke var "sket som led i en nødvendig og lovlig magtanvendelse...", hvorfor han blev dømt for dette forhold.

Landsretten fandt det ikke tilstrækkeligt bevist, at det idømte halsgreb ikke var et udtryk for atemi-tryk, hvor P ved at gribe fat om arrestantens kæbe skabte et modhold, for at øge effekten af atemi-trykket. Til afgørelse af, hvorvidt de to tilfælde af atemi-tryk med modhold overtrådte STRFL §244, fandt retten, at det første atemi-tryk var omfattet af PL §16's beskrivelse af lovlig magtanvendelse, og et flertal fandt det ikke tilstrækkeligt bevist, at det andet havde fundet sted, mens arrestanten var belagt med håndjern. P blev derfor fri-fundet.

311-324-19 er tidligere omtalt i årsberetningen fra 2019.⁵⁵

Tilfælde af slag, der ikke er sket med stav, er der ikke mange af i administrativ praksis, men i DUP-2013-316-0220 var det ikke klart, hvorvidt P havde grebet fat i, eller slået ud efter cykelrytteren. I modsætning hertil, er to afgørelser af den begrænsede domspraksis fokuseret på polititjenestemandens brug af knytnæveslag. I både U1982.842H og U1996.35Ø fandtes denne magtudøvelse at være omfattet af STRFL §244.

Slag med politistav findes der dokumenteret administrativ praksis for. I DUP-2014-331-1753 blev borgeren R udsat for tre slag med politistav, hvoraf nr. 2 og 3 gav anledning til kritik af PKM.⁵⁶ Der var tale om en sag, hvor polititjenestemændene P1 og P2 tidligere på dagen havde bortvist R og nogle andre rumænske stats-

⁵² PKM-årsberetning 2014, s. 27

⁵³ Tfk2012.240

⁵⁴ PKM-årsberetning 2022, s. 19

⁵⁵ PKM-årsberetning 2019, s. 28

⁵⁶ PKM-årsberetning 2014, s. 26

borgere fra stedet, hvor de havde taget ophold, og da P1 og P2 om natten vendte tilbage, og konstaterede, at rumænerne ikke havde fjernet sig fra lokationen, udviklede situationen sig til, at mindst én rumæner, R, blev udsat for slag med stav. P1 og P2 forklarede at de tillige havde spurgt på rumænsk, om rumænerne var lommetyve eller tyve.

PKM fandt det kritisabelt, at slag nr. 2 og 3 blev tildelt R, da dennes modstand på dette tidspunkt var beskednen, at det ikke længere var nødvendigt eller forsvarligt at bruge politistav. PKM fandt det også kritisabelt, at P1 og P2 havde spurgt ind til, om rumænerne var tyve, og fandt på det samlede grundlag at P1 have opført sig meget kritisabelt, mens P2 havde opført sig kritisabelt.

Det er ikke oplyst i sagsreferatet, hvem af P1 og P2 der uddelte slagene med politistav, ej heller er det oplyst, hvad der blev lagt til grund for, hvorfor der blev udtalt kritik af forskellig karakter til dem. Det kan antages, at P1 får udtalt den hårdeste kritik, da det er denne der uddeler de kritisable stavslag, og P2's kritisable adfærd består i ikke at stoppe den grænseoverskridende magtanvendelse og at spørge om rumænerne er tyve, uden at der forelå konkrete omstændigheder, der kunne begrunde en sådan mistanke.

Sagen i forhold til magtanvendelsen har en ikke ubetydelig lighed med magtanvendelsen, som den forløb sig i straffesagen forud for U2006.356V. I begge situationer var der tale om en magtanvendelse udført med politistav, og i begge situationer var det kun en del af magtanvendelsen, der var problematisk. I adfærdsklagesagen blev der givet 3 slag med stav, hvoraf nr. 2 og 3 var kritisable. I U2006.356V blev borgeren slået med P's stav et par gange, da denne lå på jorden og ikke kunne yde modstand.

De to sager adskiller sig fra hinanden ved, at adfærdsklagesagen også omfattede kritisable spørgsmål, og forurettede, som det er oplyst, ikke var eller blev anholdt, som forurettede blev det i U2006.356V.

Det kan derfor være svært specifikt at pege på, hvad der i disse sager har været det udslagsgivende for, hvordan de skulle behandles.

Andre, mindre aggressive, former for fysiske magtudøvelser udført med polititjenestemandens hænder, fx greb eller skub, er der lang større administrativ praksis for. Greb defineres her bredt, og skal forstås til både at inkludere førergreb og ledende greb på skulderen.

Fra administrativ praksis angik 331-852-21 en situation, hvor en selvmordstruet borger blev fysisk ledt til sin seng, hvor polititjenestemanden herefter fastholdt borgeren med et knæ i ryggen.⁵⁷ Her fandt PKM magtanvendelsen unødigt hårdhændet, og P's samlede adfærd i det hele kritisabel. I DUP-2013-331-0931 medførte et hårdt håndledsgreb, at armen brækkede flere steder. Her fandt PKM det kritisabelt, at P havde gjort brug

⁵⁷ PKM-årsberetning 2021, s. 31

af så hårdt et greb på en ældre borger, før mindre indgribende midler var prøvet.⁵⁸ I begge sager havde de aktuelle omstændigheder indflydelse på udfaldet. I 331-852-21 var grebet efterfulgt af en fysisk fastholdelse, samt borger var psykisk sårbar, hvilket T var bevidst om. I DUP-2013-331-0931 var borger 70 år gammel, hvilket kan have betydning for det generelle helbred og hvilke konsekvenser et konkret indgreb kan medføre.

I administrativ praksis om brug af førergreb findes DUP-2015-331-2515, hvor borger, B, var gået over for rødt og havde brugt skældsord i sin udveksling med polititjenestemanden, P.⁵⁹ P gjorde brug af håndledstryk og førergreb, da B først forlod åstedet. PKM fandt denne magtanvendelse kritisabel, da P havde identificeret den pågældende borger, og da P's begrundelse for magtanvendelsen var et forhold, som B ikke blev sigtet for.

I disse administrative sager er den udtalte kritik for alle "blot" kritisabel. En vurdering af magtanvendelsens omfang må herefter forstås at være udslagsgivende for, hvilken grad af kritik, der bliver udtalt af PKM.

Fra domspraksis findes sager om både førergreb og almindelige greb. U1970.491H omhandlede til en vis grad et slag med knytnæve i maven men hovedsageligt et førergreb, der medførte fraktur på forurettedes håndled. Højesterets flertal frifandt, da de ikke fandt, at der forelå forsæt til at brække armen, men at det hårdhændede førergreb konstituerede erstatningsansvar. I dommen lægges vægt på magtanvendelsens følge, og i hvilken grad denne var forsættelig og forventelig.

I DUP-2015-331-2515 er fokus i hvilken grad magtanvendelsen findes nødvendig. I U1970.491H har fokus for den afgivne dom været mere at sammenligne med DUP-2013-331-0931, hvor magtanvendelsen på samme måde forårsagede en skade. I den administrative afgørelse var kritikken i en grad knyttet til, at alvorligheden af den anvendte magt medførte en skade på borger. Selvom skaden ikke var forårsaget forsætteligt, pålægger PKM P ansvar for følgen, da de udtaler kritik af situationen. I U1970.491H frifinder flertallet for strafansvar, men idømmer erstatningsansvar på baggrund af førergrebets hårdhændede karakter.

I U1994.646H ledte brug af greb i anholdtes hår til ubetinget frihedsstraf for den tiltalte polititjenestemand. Grebet medførte, at en tot af anholdtes hår blev revet ud, men i landsretten blev der alene lagt vægt på magtanvendelsens karakter, og ikke magtanvendelsens konsekvens. Højesteret stadfæster landsrettens afgørelse, men magtanvendelsens konsekvens indgår som en faktor i straffastsættelsen.

⁵⁸ PKM-årsberetning 2013, s. 27

⁵⁹ PKM-årsberetning 2016, s. 32

På baggrund af disse sager, ses der en tendens til, at det er magtanvendelsens karakter alene, der er bestemmende for, hvorvidt dette kan klandres den udøvende. Magtanvendelsens følger kan dog yde indflydelse på, hvor alvorlig straf denne idømmes eller hvilken grad af kritik, der udtales.

Der tegner sig også et mønster af, at det er karakteren af magtanvendelsen og dennes påregnelige følger, der er bestemmende for, om der er tale om en straffesag eller en adfærdsklagesag, og på hvilken grad den endelige kritik af adfærdsklagesagen bliver.

4.4 Nødværge og det nødvendige og forsvarlige

Efter vedtagelse af politiloven, skal politiets magtanvendelse ske i overensstemmelse med dennes kapitel 4.

Her indgår i §16 kravet om, at "Politiets magtanvendelse skal være nødvendig og forsvarlig...". Vurderingen af, om dette krav til nødvendighed og forsvarlighed er overholdt anvendes i flere domme, da det i hovedtræk er den samme vurdering, der ligger til grund for mulig straffrihed efter STRFL §13, stk. 1. Vurderingen af, om der foreligger nødværge, indgår i flere domme, men i modsætning til de andre faktorer, der lægges vægt på i de foregående domme, bliver nødværgevurderingen først brugt efter skyldsspørgsmålet er afgjort. Forsæt, modstand og magtanvendelsesmidlet indgår i afvejningen af, om den udøvede magtanvendelse er gået ud over det lovlige. Nødværge overvejes først, når det er fastlagt, at den udøvede magthandling var lovstridig.

U1996.614Ø omhandler en situation, hvor en polititjenestemand, T, sparkede en anholdt, F, tre gange, hvoraf et af sparkene ramte F på hagen.

F var verbalt og fysisk aggressiv, og fremsatte trusler og sparkede ud efter og ramte T, mens F lå på gulvet i detentionsrummet. T og tre andre polititjenestemænd forlod rummet efter at have fjernet håndjernene fra F, da T straks efter går ind igen, for at fjerne en ankerkæde.

F lå stadig på gulvet og sparkede T i skridtet en enkelt gang og ellers hovedsageligt på benene, efter denne kom ind i rummet. T stillede sig ved F's brystkasse uden for rækkevidde af flere spark, og tildelte herefter F tre spark, to der ramte brystet og et der ramte F på hagen, hvorefter F lå helt stille og blødte fra en hudafskrabning på hagen.

Til grund for afgørelsen om skyld, fandt retten ikke at kunne afvise, at sparket, der ramte F på hagen, ikke var forsætligt, men formentligt en følge af, at F var i bevægelse.

Med denne begrænsning fandt byretten T skyldig efter anklageskriftet.

I forlængelse af dette, anførte retten, at den ikke fandt det godtgjort, at T havde handlet i nødværge således at forholdet kunne omfattes af STRFL §13, stk. 1 og 2. Der blev lagt vægt på, at F var i politiets varetægt, visiteret og uden sko og at T havde flere kolleger, der kunne have assisteret i umiddelbar nærhed.

Landsretten var enige i byrettens kendelse om omfanget af skyldsspørgsmålet. De bemærkede yderligere, at F's opførsel, der af byretten var beskrevet som ustyrlig, og at F sparkede T flere gange, måtte medføre, at der var tale om et påbegyndt eller overhængende uretmæssigt angreb, som det er beskrevet i STRFL §13, stk. 1. T's spark var derfor et udtryk for nødværge, der dog gik ud over grænserne for lovligt nødværge, da disse var unødvendige og åbenbart gik ud over det forsvarlige, når der blev lagt til grund, at T's voldsudøvelse fandt sted, efter han var rykket uden for F's rækkevidde, og i umiddelbar nærhed til flere kolleger, jf. STRFL §13, stk. 1.

Landsretten overvejede herefter, om forholdet kunne omfattes af STRFL §13, stk. 2, hvorefter der er mulighed for straffrihed, hvis overskridelsen af lovligt nødværge "er rimeligt begrundet i den ved angrebet fremkaldte skræk eller ophidselse.". Retten lagde til grund, at volden var sket som følge af den ophidselse, som F's angreb og trusler havde forårsaget T, men fandt at voldens karakter efter en sådan overvejelse stadig fandtes "at have overskredet grænserne for lovligt nødværge i uacceptabelt omfang.", hvorfor der ikke kunne ske straffrihed efter STRFL §13, stk. 2.

I U2001.2126V kunne der heller ikke ske straffrihed efter §13, trods det forudgående uretmæssige angreb på den tiltalte polititjenestemand, T. De gentagne slag med politistav var under omstændighederne unødvendige og åbenbart uforsvarlige.⁶⁰

A og B var anholdt af T og kollega for butikstyveri, og sad på bagsædet af patruljevogn, mens T kørte denne rundt i området og T's kollega gående eftersøgte en tredje gerningsmand. A, der var belagt med håndjern og ophidset, sparkede under kørslen ud efter T og ramte denne i hovedet. T standsede vognen og steg ud og åbnede døren til A, der sparkede eller spjættede med benene, nu uden at ramme T. T tildelte følgelig A flere slag med sin politistav.

Dette lagde byretten til grund, samt at T havde tildelt A i hvert fald 6-8 slag, mens denne sad på bagsædet med håndjern på ryggen, at A havde bedt om at få disse håndjern løsnet, at T havde ramt A i ansigtet med sin albue da A bøjede sig frem under kørslen og at A ikke havde været voldelig overfor B, der også befandt sig på patruljevognens bagsæde.

⁶⁰ Byrettens flertal nederst på side 2, der stadfæstedes af landsretten på side 3

Under vurderingen om T var omfattet af STRFL §13 om nødværge udtale byretten, at A uretmæssigt havde angrebet T, hvorfor denne betingelse i §13, stk. 1 var opfyldt. Dog fandt flertallet, at der på baggrund af slagenes gentagne karakter og at A bad T om at standse slagene, måtte lægges til grund, at T's handling sammenlagt havde været unødvendig og åbenbart ud over det forsvarlige, og forholdet var derfor ikke omfattet af §13, stk. 1, 2 eller 3.

Landsretten tiltrådte byrettens grunde angående skyldsspørgsmålet, samt at der ikke kunne ske straffrihed efter §13.

Efter §13 skal de strafbare handlinger, der kan blive straffri, være "nødvendige for at modstå eller afværge et overhængende eller påbegyndt uretmæssigt angreb". Byretten fastlægger at A's foretagne spark mod T var et uretmæssigt angreb, men da T træder ud af patruljevognen, bringer denne effektivt angrebet til ende. Da T åbner døren til A, og A på ny spræller med benene, men i denne forbindelse ikke gør kontakt med T, kan det diskuteres hvorvidt, der foreligger et nyt angreb eller om det foregående genoptages og hvorvidt A's ben spræl overhovedet har karakter af et angreb.

Et dissentierende mindretal finder, at T's slag med politistav er omfattet af §13, stk. 1 og 3. Flertallet finder, at det var unødvendigt og åbenbart ud over det forsvarlige.

Som i U1996.614Ø fandtes situationen ikke at være omfattet af nødværge. I U1996.614Ø bragte T det uretmæssige angreb til ende, da han stillede sig, så han var uden for F's rækkevidde. I denne dom bringes det uretmæssige midlertidigt til ende, da T forlader bilen, for til en vis grad at fortsætte, da døren til A åbnes. Selvom T ikke træffes af A's spark i anden omgang, kan der lægges til grund, at T er i den forventning, at A har til føje at fortsætte det foregående angreb, og hans subjektive opfattelse af situationen, er at han er udsat for et uretmæssigt påbegyndt angreb.

Karakteren af A's opførsel ændrer sig under T's brug af politistav. T's brug af stav til i hvert fald 6-8 kontinuerlige slag mod A formodes på baggrund af domsreferatet at falde uden pause, trods at A herunder beder T om at standse. Dette må klart statuere, at A er ophørt med at sparke ud efter T, hvorfor magtudøvelsen fortsætter uden den til grunds liggende årsag, det uretmæssige angrebs, tilstedeværelse. Herved ændrer magtudøvelsen karakter fra nødværge efter STRFL §13 til vold efter §244.

Byretten afviser, at forholdet kan henledes til STRFL §248, der forudsætter en gensidighed i volden, altså at A skulle have fortsat sine udfald med fødderne. T's ensidige magtudøvelse, uden at der er grundlag for, at der kan være tale om nødværge, er derfor et udtryk for vold, jf. §244.

Byretten lægger til grund, at T's gentagne slag var unødvendige og åbenbart uforsvarlige. Heri indeholdes også en vurdering af magtudøvelsens proportionalitet, hvor retten finder, at brug af stav mod en ubevæbnet anholdt der har sine hænder i håndjern på ryggen, ikke er proportionalt.

4.4.1 Sammenholdt administrativ praksis:

Der indgår ikke i de administrative afgørelser en egentlig nødværge-vurdering. Dog er det ofte de samme momenter, der lægges til grund for en overvejelse om nødværge, der ligger til grund for den administrative afgørelse, mere specifikt magtanvendelsens nødvendighed og forsvarlighed.

Blandt sager, der eksemplificerer dette kan ses DUP-2013-331-0557 og DUP-2014-331-1753.⁶¹ I DUP-2013-331-0557 var polititjenestemandens adfærd meget kritisabel, da denne havde kastet borger "voldsomt ned på asfalten", da denne var standset i trafikken. PKM fandt ikke denne magtanvendelse nødvendig. I DUP-2014-311-1753 var to af de tre slag med politistav unødvendige og uforsvarlige i situationen.

Vurderingen om nødvendighed og forsvarlighed, som den er udtrykt i den administrative praksis, er et udtryk for overvejselsen om, hvorvidt magtanvendelsen er lovlige, jf. PL §16, stk. 1, 1. pkt.

Hvor brug af magt kan blive straffrit efter STRFL §13, hvis den er et udtryk for en nødvendig og forsvarlig reaktion på et uberettiget angreb, er politiets brug af magt lovlige, hvis dens formål er indeholdt i den udtømmende opregning i PL §15, nr. 1-6 og opfylder kravene om nødvendighed, forsvarlighed og skånsomhed, som de er beskrevet i PL §16, stk. 1 og 2.

Da den domspraksis, der ligger til grund for analysen i dette speciale, som overvejende udgangspunkt er fra før oprettelsen af den nuværende politiklageordning og endda fra før vedtagelsen af den gældende politilov, vil lovliggørelsen af den anvendte, og i princippet lovstridige, magt i disse domme skulle findes i bestemmelsen om nødværge. Til modsætning vurderer PKM, om magtanvendelsen er lovlige efter politiloven, og i hvilken grad den kan vurderes at overskride den heri etablerede grænse.

Har en konkret magtanvendelse overskredet grænserne for det lovlige, så der er tale om en strafbar handling, hvor der skal ske overvejelse om nødværge, vil dette ikke være et spørgsmål, der skal besvares af PKM, men en sag, da der skal vurderes ved retten.

⁶¹ PKM-årsberetning 2013, s. 27 og PKM-årsberetning 2014, s. 26

4.5. Delkonklusion: Lægges der vægt på de samme ting ved afgørelsen af dom contra adfærdsklagesag?

4.5.1 Problemet med retspraksis

Det er en beskeden publiceret retspraksis, der findes på det her behandlede område. Fra 2012 og indførelsen af Politiklagemyndigheden er der kun fire publicerede domme angående politiets brug af overdreven magt: en af dem er en erstatningssag, U2012.679H, og angår en sag om brug af skydevåben, hvor forholdet var begået inden indførelsen af Politiklagemyndigheden. Den anden dom angik en overtrædelse af færdselsloven, den tredje var endnu en erstatningssag og den fjerde var en straffesag.⁶²

Af alle de anvendte domme, som opfylder inklusionskriterierne for dette speciale, er kun en straffesag endt med frifindelse af tiltalte.⁶³ Gældende ret, som den synes udtrykt i de refererede straffesager, der indgår i PKM's årlige beretninger, har fraveget denne tendens efter 2012. Herefter ender hovedparten af de sager, der har været efterforsket efter RPL, kapitel 93 c, der bliver prøvet for retten, med en frifindelse af den tiltalte.⁶⁴

Af de brugte domme er de fleste afsagt i landsretten. Alt efter om en dom er afsagt af byretten, landsretten eller Højesteret vil dommen have en forskellig præjudikatsværdi. Som eksempel kan ses U1982.842H, hvor byretten over flere sider udtalte sig konkret om den anholdte og generelt om de af politiet forfulgte personer, der herunder modsætter sig, og deres retsstilling, med den konklusion at de må acceptere større indgreb fra politiets side, for eksempel udtrykt ved magtanvendelse, der grænser sig til brug af vold. Denne udtalelse har begrænset værdi for gældende ret, da Vestre Landsret og Højesteret i modsætning til byretten begge kender tiltalte skyldig i alle forhold uden at henvise yderligere til begrundelsen i byrettens dom end den for forhold tre dissenterende dommers begrundelse.

4.5.2 Ligheder mellem rets- og administrativ praksis

Der er store ligheder mellem, hvad der lægges til grund for afgørelse ved PKM og domsfældelse ved domstolene. For begge indgår en afvejning af, om magtanvendelsen var nødvendig og forsvarlig, som i domspraksis historisk er udtrykt ved en nødværgevurdering, mens den administrative praksis hovedsageligt finder grundlag i PL §§ 15 og 16.

⁶² Henholdsvis U2017.1341Ø, U2013.986H og TfK2016.1441V

⁶³ Om denne dom, U1970.491H, skal det understreges, at der var tale om straffesag efter privat påtale, hvor tiltalte ved foregående straffesag var kendt skyldig for vold for en anden del af magtanvendelsen

⁶⁴ Ex 311-324-19, PKM-årsberetning 2022, s. 19; 311-226-20, PKM-årsberetning 2021, s. 28; DUP-2015-311-0537, PKM-årsberetning 2016, s. 24

Ved domstolene sker denne vurdering efter, at det er konstateret, at forløbene har indeholdt en af politiet anvendt brug af magt, der er omfattet af straffelovens bestemmelser om legemes forbrydelser, jf. STRFL, kapitel 25.

Ved PKM sker vurderingen i forbindelse med, at den konkrete magtanvendelse er fastlagt. Vurderingen falder altså omtrent samme sted i processen og er bestemmende for, om der skal ske henholdsvis idømmelse af straf eller udtalelse af kritik.

Proportionalitet indgår også for begge instansers vurdering. Ved domstolene indgår vurderingen, til fastsættelse af, hvorvidt den brugte magtudøvelse er gået tilstrækkeligt ud over det forsvarlige, til at det ikke længere kan omfattes af STRFL §13, stk. 1. Ved PKM vurderes det, om den aktuelle magtanvendelse stod i rimeligt forhold til beskyttelsesinteressen, jf. PL §16, stk. 1, 1. pkt.

4.5.3 Forskelle i rets- og administrativ praksis

En af de grundlæggende forskelle for de to processer er handlemulighederne efter truffet afgørelse eller vedtaget dom. Afsagt dom kan ankes til højere ret, jf. Grundloven §71, stk. 4, mens PKM's afgørelse er endelig, jf., RPL § 1019, 2. pkt. Mangel på klageadgang var en af de negative karakteristika, udvalget i Betænkning 1507/2009 bemærkede ved den model, som de foreslog til den nye politiklageordning.⁶⁵ Udvalget kommenterede efter denne konklusion, at de ikke havde betænkeligheder ved denne mangel på formel prøveinstans, da tilstedeværelsen af et politiklageråd, som de foreslog det, ville udgøre en form for prøve instans, da en af rådets væsentligste opgaver er at udforme en vejledende praksis for den nye politiklagemyndighed på baggrund af flere forskellige sager, der belyser de enkelte tematikker, jf. RPL §118 e. I praksis foregår dette ved udvælgelse af "fokusområder", der, som beskrevet af Politiklagerådets formand, landsdommer Mohammad Ahsan, belyses på baggrund af indkomne sager, før der bliver truffet afgørelse i disse.⁶⁶ Denne praksis har fundet sted siden etableringen af PKM, hvor Rådet, som fortalt af tidligere rådsformand, landsdommer Elisabeth Mejnetz, har truffet afgørelse i en række sager af principiel karakter, for at lægge grundstenene til en ensartet administrativ praksis i de efterfølgende sager.⁶⁷

Den eksisterende praksis er derfor skabt på forskelligt grundlag: ved domstolene afgøres sagerne på baggrund af historiske afgørelser, der strækker sig flere årtier, potentielt århundreder, tilbage.⁶⁸ Gældende ret er her et udtryk for den historiske udvikling, hvor foregående dommes afgørelser i de forskellige sager har

⁶⁵ Bet. 1507/2009 s. 201

⁶⁶ PKM-årsberetning 2022, s. 4

⁶⁷ PKM-årsberetning 2013, s. 3

⁶⁸ Til eksempel se U1982. 842H og U1985.475Ø, hvor der i fodnoterne henvises til flere ældre domme

en given præjudikatsværdi, der kan influere afgørelsen i den nye sag, efter de konkrete forhold og disses ligheder og forskelle afvejes.

Praksis ved PKM er skabt over et årti, siden myndighedens opstart i 2012, og bygger på centralt udformede vejledninger, der har til formål at skabe ensformig administrativ behandling af adfærdsklagesager i en myndighed, der på grund af den sikrede uafhængighed ikke har anden lignende praksis end retspraksis at sammenligne sig med. Politiklagerrådet har i denne sammenhæng en sammenlignelig funktion som Højesteret for domspraksis, og udstikker den ønskede administrative praksis for de enkelte tematikker, der bliver forelagt myndigheden i de indgåede klagesager.

Anderledes er det i straffesagerne. Her har Politiklagerrådet mulighed for at forme vejledninger til, hvilke sager, der skal efterforskes som straffesag efter RPL, kapitel 93 c, hvordan ressourcerne skal bruges i efterforskningen af disse og under hvilke forhold, der skal anmodes om bistand fra de andre myndigheder under Justitsministeriet. Rådet er her ikke styrende for den endelige gældende ret, da først statsadvokaterne bestemmer, hvorvidt sagerne skal prøves ved retten, jf. RPL §1020 e, stk. 1, og rettens afgørelse endelig indgår som en del af retspraksis.

En fundamental forskel på Politiklagerrådet og Højesterets rolle i udformning af gældende praksis på de to områder består i, at Politiklagerrådet har ret til at vælge hvilke tematikker og områder, de vil udstykke vejledning for på baggrund af alle de sager, der er kommet til PKM, mens Højesteret er begrænset til at forholde sig til de sager, der kommer for denne, jf. RPL §368, stk. 3 og §371, stk. 1, 2. pkt. Rådets rolle er således mere proaktiv.

En anden grundlæggende forskel på rets- og administrativ praksis er den mulige sanktion. Domfældelse ved retten medfører risiko for frihedsstraf, jf. STRFL §244, stk. 1, mens der ved afgørelse af PKM bliver udtalt kritik. Begge typer af afgørelser kan have arbejdsretlige følger for indklagede/tiltalte.

Dømmes polititjenestemand for overtrædelse af STRFL §244 vil denne typisk blive afskediget.⁶⁹ Udtales der kritik af polititjenestemanden på baggrund af en klagesag, vil dette typisk efterfølges af en disciplinærsag.⁷⁰ Afskedigelse på baggrund af dom for vold, er også en sanktion på baggrund af en disciplinærsag, men praksis er på dette område restriktiv, da der forud for disciplinærsagen foreligger dom på, at pågældende polititjenestemand har forbrudt sig på kravet om *decorum* og tjenestemandslovens §10.

⁶⁹ Ex 311-13-17, PKM-årsberetning 2017, s. 23 og 2018 s. 44f.

⁷⁰ Modsætningsvis DUP-2016-338-0028, PKM-årsberetning 2016, s. 31, hvor der ikke skete disciplinær efterfølgning, men dog blev afholdt tjenstlig samtale

Afskedigelse er den strengeste sanktion efter tjenestemandslovens §24, og er derfor også en mulig sanktion i de disciplinærsager, der bygger på en adfærdsklage og hvor der er udtalt kritik. Disciplinære sanktioner bestemmes dog af den pågældendes arbejdssted, og praksis for dette område er derfor uafhængig af PKM, jf. bemærkningerne til RPL §1019 m.⁷¹ Ud fra de af PKM's refererede sager givne oplysninger om efterfølgende disciplinærsager, er der dog ikke givet strengere sanktion end bøde, selv i sager, hvor afgørelsen har været, at forholdet var særdeles kritisabelt.⁷²

5. Konklusion

Det er i dette speciale søgt at afklare, hvilken eller hvilke faktorer, der er udslagsgivende, når det skal bestemmes inden for hvilket system, en sag om politiets grænseoverskridende magtanvendelse skal behandles. Der må for disse sager foreligge et spektrum, hvor der på den ene side findes sagstyper, hvor den udøvede magtanvendelse har en karakter, der åbenbart skal behandles administrativt som en adfærdsklagesag, og på den anden side sager, hvor magtudøvelsen er så åbenbart over grænsen for den lovlige magtanvendelse, at det tydeligt er en straffesag.

Til illustration af dette spektrum ses der på adfærdsklagesiden DUP-2013-331-0931, hvor den civilklædte polititjenestemand blev kritiseret for at være for hårdhændet i sit håndledsgreb, der medførte fraktur på den 70-årige borger. Magtanvendelsen var her lovlig, da borgeren forstyrrede polititjenestemanden i sit hverv, og da denne var på en diskret observationsopgave, havde tjenestemanden begrænsede muligheder for at opløse situationen.

Til illustration af den anden ende af dette spektrum findes U1996.35Ø. Her fandt byretten, at polititjenestemandens brug af knytnæve mod en arrestant var et udtryk for "meningsløs vold". U1994.717/1Ø ligger også i denne ende af spektret. Her var den egentlige magtudøvelse af mere beskeden karakter, men skete uden tjenstlig anledning, og formentlig som en reaktion på det forhold, at borgeren havde brugstjålet polititjenestemandens bil. Der var altså en privat begrundelse for, at polititjenestemanden befandt sig i detentionen og ruskede i den anholdte, hvorfor sagen falder på voldssiden af spektret.

Det er den grænseoverskridende magtanvendelse, der er omdrejningspunktet. Polititjenestemanden er i princippet i færd med en lovlig tjenestehandling, men den anvendte magtanvendelse udvikler sig til, at overskride grænserne for det lovlige, som de er fastsat i PL §§15 og 16.

⁷¹ Bet. 1507/2009 s. 237f.

⁷² Jf. DUP-2014-331-1495, Årsberetning 2014, s. 27

Der er i analysen gennemgået de forskellige momenter, der lægges til grund i retspraksis. Det findes her, at der er momenter, der også finder anvendelse i PKM's afgørelser, og andre der ikke anvendes. Forsæt er et moment, der bliver tillagt vægt ved domstolene, men som PKM øjensynligt ikke tager stilling til.

Den vurdering af magtudøvelsens nødvendighed og forsvarlighed, der sker i både rets- og administrativ praksis, er også grundlæggende forskellig for de to processer, da de omhandler forskellige spørgsmål. I retspraksis lægges vurderingen til grund for at afgøre, om den udførte *lovstridige* handling eventuelt kan blive straffri efter reglerne om nødværge i STRFL §13. PKM vurderer om den udførte magtanvendelse potentielt er lovstridig, ved at overskride grænserne for lovlig magtanvendelse, jf. PL §16. Det er her grundlæggende de samme momenter, der vurderes, med grundlæggende modsatte formål.

Dettes speciales analyse om tilstedeværelse af modstand og vurderingen af magtanvendelsens middel har blandt andet belyst spørgsmålet om, hvad der er bestemmende for, om en given sag er en straffesag eller en adfærdsklagesag. Dette ses klarest, når modstand og middel ses i forening.

Det er i stor grad et spørgsmål om proportionalitet. Magtanvendelsen skal stå i lige forhold til den modstand, som den er en reaktion på.

Dette illustreres i U1921.400Ø: H har gjort modstand, først ved at løbe fra polititjenestemanden V og dernæst ved at stritte imod og holde fast i disken i sin forretning. Dette giver anledning til, at V må bruge magt for at få H med til politistationen, hvilket retten fandt var berettiget. Den konkrete magtanvendelse, som kom til udtryk ved slag med H's politistav og dernæst J's spadserestok, fandt retten "[gik] ud over, hvad Formaalet krævede."

Det udslagsgivende var her, at skønt H gjorde modstand, havde andre, mindre indgribende, midler været tilstrækkelige i situationen.

Et andet forhold, der giver anledning til, at sagen skal efterforskes som straffesag ses, når den modstand eller det angreb, der giver anledning til brug af magtanvendelse, ophører og omstændighederne til grund for den valgte magtanvendelse ikke længere er til stede.

Som eksempel herpå ses U1996.614Ø, hvor polititjenestemanden blev udsat for et uretmæssigt angreb, da denne først deltog i placering en anholdt i en detentionscelle, og dernæst alene gik ind for at hente den efterladte ankerkæde. P blev ramt af flere spark, hvoraf han blandt andet blev ramt i skridtet. P's magtanvendelse begyndte dog først, da han effektivt havde bragt angrebet til ende, ved at træde uden for den liggende anholdtes rækkevidde. Her sparkede P anholdte tre gange, et af hvilke der ramte anholdte på hagen.

Dette blev af både by- og landsret fundet at være en voldshandling. Derefter skete ved begge domstole en vurdering af, om sparkene var et udtryk for nødværge, hvor begge fandt at sparkene var unødvendige og åbenbart ud over det forsvarlige i en sådan grad, at forholdet hverken kunne indeholdes i STRFL §13, stk. 1 eller stk. 2.

Denne dom omhandlede politiets magtudøvelse som en reaktion på et uretmæssigt angreb. I straffesagen forud for U2006.356V var der tale om en magtanvendelse i forbindelse med en lovlig tjenestehandling. Politistaven blev af polititjenestemanden P og dennes kollega først anvendt til at tvinge en bilist ud af sin bil, efter denne havde påkørt kollegaen. Denne brug af politistav fandt retten ikke problematisk. P giver dog bilisten yderligere et par slag med politistaven, da denne er kommet ud af bilen og ligger ned, hvor retten finder: "at det på dette tidspunkt måtte have stået P klart, at disse slag ikke var nødvendige for at gennemføre anholdelse."

Magtanvendelsen skifter fra at være en nødvendig del af en lovlig anholdelse, til at være en voldshandling, da der ikke forelå en lovlig begrundelse for den fortsatte brug.

Det er altså på baggrund af retspraksis, når magtanvendelsen er uproportional i forhold til den udøvede modstand, eller når magtanvendelsen fortsætter efter modstanden eller grunden til magtanvendelsen er ophørt, der er udslagsgivende for skiftet fra lovlig magtanvendelse til vold.

Ud fra denne konklusion og på baggrund af den administrative praksis samt U1970.491H kan omvendt fremsættes den tese, at så længe sagens primære forhold har været den konkrete magtanvendelses udførelse, er det ikke et strafferetligt spørgsmål.

I U1970.941H blev sagsøgte polititjenestemand frifundet for straffeansvar for det førergreb, som havde medført brud på borgerens arm. Førergrebet var ikke en forsætlig voldshandling, men det blev udført på en så hårdhændet måde, at der forelå erstatningsansvar. Forud for denne retssag var sagsøgte fundet skyldig i vold, for at have givet den forurettede borger slag i mellemgulvet. Der skelnes altså i de to sager mellem slag og førergreb, hvor slagene var lovstridige, og derfor grund til en straffesag, mens førergrebet var en hårdhændet, men ellers lovlig magtanvendelse, der ikke var egnet til straffesag.

Fra praksis for adfærdsklagesager underbygger DUP-2014-331-1495 og DUP-2015-331-2192 denne konklusion.⁷³ I DUP-2014-331-1495 var brugen af "atemi-tryk" et udtryk for særdeles kritisabel magtanvendelse, da det var unødvendigt hårdhændet og smertefuldt. Magtanvendelsen var nødvendig, da borger forsøgte at

⁷³ PKM-årsberetning 2014, s. 27 og PKM-årsberetning 2015, s. 24

flygte, men udførelsen af atemi-trykket medførte, at borger ansigt i en periode var delvist lammet, hvorfor det var selve udførelsen, der var kritisabel.

I DUP-2015-331-2192 var det meget kritisabelt at tildele "atemi-tryk", da anholdte allerede var fastholdt. Her blev trykkene brugt som en del af fastholdelsen, for at bevare kontrollen over anholdte under den 74 km lange transport. På grund af atemi-tryk-teknikkens karakter, er den i denne sag ikke at regne for en selvstændig magtanvendelse, men som en distraktionsteknik, der medvirkede til at den langvarige transport blev mere indgribende for anholdte. PKM fandt i denne sag, at det var nødvendigt at fastholde anholdte, men at tilføjelse af atemi-tryk var meget kritisabelt.

Der synes altså at eksistere et klart skel mellem på den ene side straffesager, som omhandler de magtanvendelser, der i den givne situation er unødvendige, enten fordi den foregående modstand er ophørt eller det anvendte magtmiddel er uproportional, og på den anden side, adfærdsklagesager, der omfatter sager, hvor den konkrete magtanvendelse var berettiget, men blev udført unødigt hårdhændet.

Der er dog sager, der beviser tilstedeværelsen af et grænsefelt, hvor der ikke er en åbenlys opdeling af straffe- og klager sager.

I DUP-2014-331-1753 blev borger tildelt tre slag med politistav. Her udtalte PKM at tildeling af slag nr. 2 og 3 var kritisable "idet [borger] forud for disse slag udøvede en så beskeden modstand, at slag med stav lå uden for, hvad der måtte anses for at være nødvendigt og forsvarligt i situationen.", og de fandt, at den ene polititjenestemand samlet havde udvist en meget kritisabel adfærd. Der sker altså en ændring i borgerens adfærd efter det første slag med politistav, der gør de to efterfølgende slag unødvendige. Dette forhold er ellers ofte udslagsgivende for, hvornår en sag skal behandles strafferetligt.

Adfærdsklagesagen har flere ligheder med straffesagen, der var grundlag for U2006.356V. Slag med politistav var i begge sager et led i en lovlig tjenestehandling: ved anholdelse for påkørsel af polititjenestemand henholdsvis for at gennemføre et tidligere afgivet påbud om bortvisning. En del af magtudøvelsen var derfor et udtryk for lovlig magtanvendelse, men de sidste to slag gav årsag til dom for vold henholdsvis til kritik.

De forskellige udfald kan ikke umiddelbart forklares i de forskellige omstændigheder. I straffesagen var P's kollega blevet påkørt af en bil og magtanvendelsen skete som en del af en lovlig anholdelse. Som det kort refereres i adfærdsklagesagen, havde persongruppen ikke efterkommet en bortvisning, hvorimod der blev udvist en modstand, der begrundede det første slag. Det er ikke oplyst om, dette skete som et led i en anholdelse.

Det er ikke i de to sager angivet præcis, hvor slagene har ramt. Retten finder i erstatningssagen ikke klart at kunne fastlægge, hvilke skader der var følge af den lovstridige vold, og hvilke der var følge af den berettigede magtanvendelse. I adfærdsklagesagen er dette forhold ikke belyst. Hvor slagene rammer kan være det forhold, der gør sagernes karakter så forskellig, at den ene er en straffesag, og den anden en adfærdsklagesag, hvor magtanvendelsen var kritisabel.

Skellet mellem straffesager og adfærdsklagesager defineres således efter disse overvejelser på baggrund af retspraksis:

Det synes at være en nødvendighedsvurdering af den konkrete magtanvendelse, der er afgørende for, om en sag skal behandles strafferetligt eller som en adfærdsklage.

Har magtanvendelsens middel i den konkrete situation være åbenbart uproportional, skal dette efterforskes som et strafferetligt forhold.

Grænsefeltet opstår, når magtudøvelsen er en reaktion på et uretmæssigt angreb eller en udvist modstand, og i løbet af situationen skal tilpasses ændrede omstændigheder. Hvis det foreliggende forhold ændrer sig eller kommer til ophold, skal magtanvendelsen ændres proportionalt. Fortsætter magtudøvelsen uændret trods disse ændrede omstændigheder, skal der ske en indledende vurdering af sagens konkrete forhold, herunder i hvilken grad magtanvendelsens metode må findes at være proportional i forhold til de gældende og de foregående omstændigheder.

Er det oplyste forhold ikke omfattet af et af disse forhold, vil forholdet som udgangspunkt blive behandlet som en adfærdsklage.

6. Diskussion og perspektivering

6.1 Oplysningsgrundlaget

Et gennemgående problem i dette speciale er utilstrækkelig oplysning af de enkelte sager. Specielt er oplysningen af adfærdsklagesagerne vanskelig, da referaterne i årsberetningerne er meget kortfattede, og det ikke har været muligt at opnå aktindsigt i dem. Det samme har i nogen grad også været gældende for nogle af domsreferaterne. Her er enkelte domme så kort refereret, at omstændighederne for det retsforfulgte forhold knap er beskrevet. Eksempelvis er U1996.35Ø under to sider lang og det dømte forhold beskrevet på mindre end tre linjer.

Når målet for dette speciale blandt andet kræver en analyse af de omstændigheder der har givet anledning til en magtudøvelse, og der i forvejen foreligger en så begrænset publiceret retspraksis, ville det ideelle domsreferat skulle være mere udførlig i henhold til både beskrivelse af forholdet og dommens begrundelse og udtalelser. På baggrund af de mere udførlige domsreferater sammenholdt med de kortfattede og den administrative praksis, har det dog været muligt at kunne finde nogle gennemgående tendenser.

6.2 Forholdet til den Europæiske Menneskerettigheds Konvention i sagsbehandlingen
Specialet forholder sig konkret kun til dansk lovgivning og rets- og administrativ praksis, men hermed skal det ikke afvises, at EMRK's indflydelse på dansk straffeprocess og strafferet ikke også påvirker området.

Efter EMRK art. 6 skal enhver have "ret til en retfærdig og offentlig rettergang". De rettigheder, der er tolket i denne bestemmelse, er opfyldt, hvis en sag om grænseoverskridende magtanvendelse efterforskes og prøves som en straffesag.

Hvorvidt det samme er gældende, hvis der er tale om en adfærdsklagesag, er ikke lige så tydeligt.

Som det blev bemærket i bet. 1507/2009 blev der ved indførelsen af Den Uafhængige Politiklagemyndighed ikke etableret en mulighed for at få PKM's afgørelse i en adfærdsklagesag prøvet af en anden instans.⁷⁴ Afgørelsen truffet af PKM er endelig, jf. RPL §1019 m. Der er altså ikke mulighed for at få afgørelsen prøvet ved en anden myndighed, eller at klage over resultatet eller dele af processen.

Efter EMRK art. 6 er der derudover særlige rettigheder i forbindelse med straffesager.

Det er funktionelt PKM der bestemmer, om en given sag angående politiet og dets magtanvendelse skal behandles som en adfærdsklagesag eller som en straffesag, med de særlige beføjelser og beskyttelser dette medfører. Fokus i dette speciale er skellet mellem den grænseoverskridende magtanvendelse og den lovstridige udøvelse af vold. I konklusionen findes det, at dette skel i visse situationer klart kan trækkes, men at skillelinjen under andre omstændigheder ikke er lige så tydelig.

Det har derfor store følger for de indklagedes retstilstand, hvorvidt en sag behandles strafferetligt eller som en adfærdsklage. Bliver tiltalte frifundet ved retten, kan PKM bruge den indhentede dokumentation, til at behandle sagen som en adfærdsklage. Det vil alt andet lige ikke have de samme alvorlige konsekvenser at få påtalt kritik, som det vil at blive fundet skyldig for retten, men den udtalte kritik kan ikke påklages, og vil altid fremgå af den indklagedes personalesag. Derudover kan der ske ansættelsesretlige konsekvenser som følge af en disciplinærsag.

⁷⁴ Bet. 1507/2009 s. 208

For klager eller forurettede må det også have en betydning, hvordan sagen behandles. Der kan ikke tillægges den samme tillid til en retfærdig og tilstrækkelig oplyst afgørelse af en konkret sag, når denne afgørelse er truffet af en sagsbehandler som når den er truffet af en dommer ved en domstol. Derudover er det begrænset hvor indgående kendskab klager har til de muligheder, som PKM har for at udtale kritik, og hvilke konsekvenser dette vil have for indklagede. Denne usikkerhed kan ikke medvirke til at styrke tiltroen til politiklageordningen og dennes effektivitet.

Når en sag indledende er blevet efterforsket som en straffesag, kan sagen blive færdigbehandlet som adfærdsklagesag, hvis statsadvokaten ikke finder sagen egnet til domsprøvelse.

Er sagen indledende blevet undersøgt som en adfærdsklagesag, er det myndigheden selv, der aktivt skal vælge, at sagen i stedet skal behandles straffeprocessuelt, hvis der fremkommer oplysninger til støtte for dette. Der ligger dermed et krav om høj faglig standard og integritet for den almindelige behandling ved PKM, hvor sagsbehandlerne i praksis skal oplyse sagsbehandlingen under anvendelse af det samme objektivitetsprincip, der gælder for den almindelige anklager, jf. RPL §96, stk. 2, selvom anklageopgaven ikke falder under PKM's regi, jf. RPL §1020 d, stk. 1, 1. pkt.

En anden bestemmelse, der kan være interessant i forbindelse med dette speciales område, er EMRK art. 3, hvorefter blandt andet nedværdigende behandling forbydes.

P1 slæbte en borger, der havde sovet i en stol i et bibliotek, ud af bygningen med et greb på borgerens jakke, mens P2 gik bagefter og skubbede til borgerens ben i 337-33-19.⁷⁵ Borgeren blev slæbt ud i sneen, og sat op ad en mur. PKM fandt, at denne metode fremstod nedværdigende. Sagen endte med at PKM på en samlet vurdering fandt P1 og P2's adfærd kritisabel.

Når en konkret udført magtanvendelse potentielt kan være i strid med en artikel i EMRK, bør dette i så fald give anledning til en anderledes sagsbehandling?

Indgår det som en del af vurderingen, der ligger til grund for PKM's afgørelser, hvorvidt det er umenneskelig behandling at bruge smertepåvirkning mod en fastholdt arrestant, som det skete i DUP-2015-331-2192?

Burde det indgå?

Det er efter dansk praksis hovedsageligt Højesteret, der tager stilling til, om dansk lov og praksis overholder menneskerettighederne. I de givne sager, hvor der potentielt foreligger en overtrædelse af art. 3, har PKM, ved at behandle sagen som en adfærdsklage, lukket for en mulig retlig prøvelse af dette spørgsmål, da den konkrete anvendte magt ikke var intens nok, til at sagen skulle behandles efter RLP, kapitel 93 c.

⁷⁵ PKM-årsberetning 2019, s. 39

6.3 Forsætsvurdering

Domstolene lægger vægt på i hvilken grad den anklagede polititjenestemand har haft forsæt til den tiltalte forseelse. Dette er i høj grad en selvfølge. Ud fra specialets analyse, er det dog ikke klart i hvilken grad forsæts spørgsmålet indgår i afgørelsen af adfærdsklagesager.

I PKM's afgørelser lægges der hovedsageligt vægt på de konkrete omstændigheder og handlinger, og ikke i hvilken grad den indklagede polititjenestemand har haft forsæt til dette.

I DUP-2013-316-0220 blev indklagede i den forudgående straffesag frifundet for det forhold, PKM fandt særdeles kritisabelt. P, der var sigtet og frifundet for overtrædelse af STRFL §244, subsidiært §252, stk. 1, havde efter PKM's vurdering udvist en særdeles kritisabel adfærd ved den anvendte magtanvendelse.⁷⁶

Overtrædelse af STRFL §§244 og 252, stk. 1 kræver direkte henholdsvis en vis grad af forsæt. Da byretten frifandt for begge forhold, må det tolkes som en næsten komplet mangel på forsæt.

Dog kan det diskuteres i hvilken grad der kan have foreligget sandsynlighedsforsæt eller dolus eventualis, i hvert fald i forhold til den subsidiære påstand. Der henvises i PKM's referat på intet tidspunkt til en vurdering af forsæt. Her er det "en samlet vurdering" der giver anledning til den udtalte kritik. Om P's hypotetiske forsæt er en del af denne vurdering, er muligt, men kan ikke lægges til grund, når det medtages i denne vurdering, hvor sjældent forsæt fremhæves som en faktor i PKM's afgørelser.

Når forsæt vurderes ved domstolene, vil det efter indførelsen af politiloven også indgå i en vurdering af, hvorvidt den tiltalte ved den aktuelle magtudøvelse, har overtrådt grænsen for lovlig magtanvendelse, som den er fastlagt i §16. Efter indførelsen af denne bestemmelse, vil der ved en sigtelse for overtrædelse af STRFL §244 først blive fastlagt de konkrete omstændigheder og hændelsesforløb, og dernæst om den udøvede magt, som den hændte, kan anses at være lovlig efter PL §16. Findes dette ikke at være tilfældet, kan der efterfølgende ske overvejelse om, hvorvidt handlingen kan være straffri efter STRFL §13 eller om der ellers kan ske strafnedsættelse.

Det kan provokerende formuleres således, at den af politiet udøvede vold som udgangspunkt er lovlig.

Den retlige behandling af politiets brug af magt adskiller sig fra den ellers eksisterende retspraksis, hvorefter tiltalte nok er uskyldig til det modsatte er bevist, men når den lovstridige handling er klarlagt for retten, og denne objektivt finder handlingen at være i strid med straffeloven, er dette nok til at finde tiltalte skyldig. Det er her, den ekstra prøvelse af polititjenestemandens handling finder sted, før spørgsmålet om dennes skyld kan endeligt afgøres.

⁷⁶ PKM-årsberetning 2014, s. 26

Denne ekstra prøvelse og PL §16 er begge et udtryk for, at politiet har monopol på at bruge vold mod borgeren, og denne bestemmelses betydning for retspraksis kan ikke illustreres af den publicerede praksis. Det er derfor ikke tydeligt at fastlægge, om forsæt af retten bruges som en ekstra beskyttelse af de sigtede polititjenestemænd, før der kan ske domsfældelse, eller om det er et udtryk for en grundig prøvelse af, om der er gjort brug af politiets særlige beføjelse til at anvende magt.

På baggrund af PKM's årsberetninger må det dog findes, at af de 12 straffesager om polititjenestemands brug af vold, er der sket hel eller delvis frifindelse i 10.⁷⁷ Denne høje frifindelsesprocent kan vanskeligt sammenlignes med frifindelsesprocenten for almindelige voldssager. Da det er statsadvokaterne, der afgør spørgsmålet om tiltalerejsning, er det ikke oplagt at diskrepans kan skyldes, at praksis for tiltalerejsning på dette område er anderledes end i andre straffesager. Modsat kan det lægges til grund, at byretten tidligere har været tilgivende i en sag om vold begået af polititjenestemand, hvor landsretten og Højesteret ikke var lige så tilgivende, jf. U1982.842H. De fleste af de i årsberetningerne refererede straffesager bliver frifundet i byretten og ikke anket, eller dømt ved byretten og frifundet ved landsretten.⁷⁸

6.4 Magtanvendelsens omfang

I U2006.356V gav to unødvendige slag med politistav anledning til dom for vold og efterfølgende erstatningssag. I DUP-2014-331-1753 blev to unødvendige slag med politistav fundet at være udtryk for en kritisabel magtanvendelse.

Der er på baggrund af disse to sager oplagt at sætte spørgsmål ved, om det er omfanget af magtanvendelsen, der er udslagsgivende for, om der er tale om et lovstridigt forhold eller en kritisabel magtanvendelse.

Den udtalte kritik i DUP-2014-331-1753 var "kun" kritisabel, og af den beskedne oplysning i sagen er det ikke tydeligt, hvad der skulle være anderledes før magtanvendelsen kunne vurderes at være meget kritisabel eller særdeles kritisabel.

I U2006.356V fik forurettede dokumenterede synlige skader og blev efterfølgende sygemeldt. Der nævnes ikke noget om dette i DUP-2014-331-1753, og der lægges derfor til grund, at slagene ikke havde samme alvorlige følger her.

Slagene blev stadigvæk i begge situationer fundet unødvendige.

⁷⁷ Sager, hvori T blev dømt: DUP-2014-311-0342 (2015), 311-13-17 (2017) og P1 i DUP-2016-311-0690 (2016).

Sager, hvori T blev frifundet: DUP-2015-311-0537 (2016), DUP-2016-311-0720 (2016), DUP-2016-311-0680 (2016), 311-15-17 (2017), 311-27-17 (2018), 311-324-19 (2019), 311-453-20 (2020), 311-538-20 (2020) og 311-446-20 (2021)

⁷⁸ Ex DUP-2015-311-0537, DUP-2016-311-0680, DUP-2016-311-0720 og DUP-2016-311-0690, hvor kun den ene polititjenestemand blev frifundet ved landsretten

Det er i begge sager tildelingen af de to sidste slag, der er omdrejningspunktet, og henholdsvis retten og PKM finder, at denne del af magtanvendelsen ikke var nødvendig.

En af de foreliggende forskelle på de to sager er, at retten i straffesagen finder, at forurettede ikke kunne "udøve nævneværdig modstand" mens PKM beskrev modstanden i adfærdsklagen som så beskeden "at slag med stav lå uden for, hvad der måtte anses at være nødvendigt og forsvarligt i situationen.". Der foreligger altså en konkret, men begrænset modstand i adfærdsklagesagen. I straffesagen er der ikke konstateret tilstedeværelse af modstand, men retten finder, at hvis der blev ydet modstand, vil forurettedes position som liggende mod den stående polititjenestemand, have den følge, at den hypotetiske modstand ikke konstituerede, at fortsat brug af politistav var nødvendig. Mens borgerens brug af modstand vil have stor indflydelse på, hvilken grad af magtanvendelse, der i den konkrete situation er nødvendig, findes forskellen på beskeden modstand og en hypotetisk ikke nævneværdig modstand at være så begrænset, at dette næppe kan udgøre det forhold, der var bestemmende for, om sagen skulle forfølges strafferetligt eller behandles som en adfærdsklage.

Den anden, og mere åbenlyse forskel, på de to sager er beskrivelsen af skadeseffekten af slag med politistav. I U2006.356V fremgår en udførlig beskrivelse af de synlige mærker, brugen af stav har medført, hvoraf der dog ikke findes muligt at differentiere mellem skade fra lovlig magtanvendelse og skade forårsaget af den anvendte vold. I DUP-2014-331-1753 er der ingen beskrivelse af skaden, eller oplysning om, at lægefaglig person har undersøgt R.

I de to sager, der har flere store ligheder, er det altså ud fra de foreliggende oplysninger forskellen på beskeden og muligvis ingen modstand samt magtanvendelsens intensitet, der var afgørende for, at der i den ene sag blev dømt for vold, og den anden fandt magtanvendelsen kritisabel. Dette underbygger specialets konklusion, men lægger op til spørgsmålet om, hvorfor magtanvendelsen i adfærdsklagesagen "kun" fandtes at være kritisabel, når den ikke var så forskellig fra en lignende straffesag.

Litteraturliste

Domme

U1921.200Ø

U1970.491H

U1982.842H

U1985.475Ø

U1990.821Ø

U1994.646H

U1994.717/1Ø

U1996.35Ø

U1996.615Ø

U2001.2126V

U2006.356V

U2010.2372Ø/ Tfk2010.790Ø

U2012.679H

U2013.986H

U2017.1341Ø

Tfk2016.1441V

Love

Lov 2019-11-29 nr. 1270 om politiets virksomhed (Politi-loven)

- Lov 2015-12-27 nr. 1722 om ændring af lov om forbud mod besøgende i bestemte lokaler og lov om politiets virksomhed

Lov 2022-12-25 nr. 1655 Retsplejeloven

Lov 2018-06-08 nr. 708 Ændringslov om politiets virksomhed, retsplejeloven, lov om forsvarrets formål, opgaver og organisation m.v. og militær straffelov

Lov 2022-09-28 nr. 1360 Straffeloven

- Lov 1930-04-15 nr. 126 Borgerlig Straffelov

Lov 2014-04-22 nr. 433 Forvaltningsloven

Lov 2017-05-18 nr. 511 Tjenestemandsløven

Konventioner m.fl.

Menneskerettighedskonventionen

Bekendtgørelse 2004-09-21 nr. 978 om politiets anvendelse af visse magtmidler (Magtbekendtgørelsen)

Justitsministeriets vejledning nr. 7 af 18. januar 1982

Rigsadvokat meddelelse nr. 9 af d. 31. august 1994: Meddelelse om overtrædelse af straffelovens § 119, stk. 3

Betænkning om behandling af klager over politiet. Afgivet af et udvalg under Justitsministeriet. Betænkning nr. 1507. København 2009

Publikationer

Den Uafhængige Politiklagemyndigheds Årsberetning, 2012-2022

Rigspolitiets Disciplinærresumé 2015

Bøger

Hans Fogtdal, Jesper Hjortenberg: Politiklageordningen, 1. udgave, 2012 af Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Ib Henricson: Politiloven med kommentarer, 5. udgave, 2020 af Djøf Forlag

Ib Henricson: Politiret, 6. udgave, 2016 af Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Thomas Elholm, Morten Niels Jakobsen, Lasse Lund Madsen: Kommenteret straffelov - Almindelig del, 11. udgave, 2019 af Jurist- og Økonomforbundets Forlag